

META

91 1

REDAKTIONELLT

"Gå och se!" lød en manande filmtitel från det nu passerade 80-talet. Regissören lät oss följa det senaste världskriget genom ett sovjetiskt barns ögon. Kraften i det självupplevda är för barnet starkare än en berättelse. Minnenas magnetband spolas fram och åter och förstärker upplevelser i nutiden.

Förhållandet mellan ett barns seende och den resande arkeologens nyfikenhet ligger ibland nära varandra. När vi går utanför Sverige för att se, styrs upplevelserna delvis av våra "föräldrar" på orten. Med stora ögon och öron ser vi en främmande omvärld ta form, vi får ett språk. Vi blir förda mellan hus och händelser. Efter dagens intensitet somnar vi trötta, fyllda av ny kunskap.

I detta nummer av META berättar fyra skrivande "barn" vad som hände innan de somnade nöjda på kvällen. För att vara exakt rättvisa mot syskonskaran fördelar vi texterna på två resor västerut och två österut.

Hans Andersson visar oss fyra scener från den historiska arkeologins USA. Det förflutna blir där en del av förverkligandet av de egna drömmarna. Man väljer kanske att blunda för bitar av det koloniala arvet. Skall man rekonstruera slavarnas byggnader eller bara knirret från gungstolen på verandan och därefter bjuda turisterna på en iskall Mint Julep?

Anders Andrén gör "Cambridge revisited", ett decennium efter den postprocessuella revolutionen. Tiden har splittrat, förtydligat och konkretiserat de ursprungliga tankarna. Kvar finns professionalismen och viljan att visa hur det postprocessuella tänkandet tillämpas på arkeologiska källmaterial. Nya arga unga män är kanske på väg i nästa kull av studenter.

Mats Roslund rapporterar från ett oktoberdimmigt Leningrad. Över en kopp thé med sylt bryts språkbarriären ner och jämförelser med den svenska urbaniseringsprocessen kommer fram i ljuset. Det främmande och det välkända lever sida vid sida i den gemensamma rysk-svenska historien. En sista del av artikeln försöker sammanfatta något av den teoretiska bas som de sovjetiska arkeologerna utgår ifrån i sitt arbete.

Kontakterna österut underlättas av det nya politiska läget, även om livet i dessa länder kommer att vara svårt länge än. Jes Wienberg ger en person-

lig skildring av vardagen i Tallinn och det estnisk-svenska samarbetet vid utgrävningen av St Michaels kloster. Liksom Hans Andersson berör han frågor kring rekonstruktion och äkthet i konflikt med ideologiskt betingade val och ekonomiska begränsningar.

META tar Er med ut för att *se*. Sitt ner och res till Virginia, Cambridge, Ryska rådsrepubliken och Estland.

Meta-redaktionen i Lund

Med tanke på META's innehåll detta nummer är det lämpligt att påannonsera

**CONTACTS ACROSS THE BALTIC DURING THE LATE IRON
AGE (400-1100)**

som kommer att gå av stapeln **25-27 oktober 1991** på **Kulturen** eller **Arkeologiska institutionen i Lund**.

Deltagare kommer från Sverige, Danmark, Tyskland, Estland, Lettland, Litauen, Polen och Sovjetunionen (Moskva, Leningrad).

För deltagande i konferensen bör man **anmäla sig före 1 maj 1991** till Bozena Werbart Arkeologiska institutionen, Krafts torg 1, S-223 50 Lund.

NÅGRA SCENER FRÅN DEN HISTORISKA ARKEOLOGINS ARENOR I USA

Det är i Richmond, Virginia, USA den 10 januari i år. Society for Historical archaeology håller sitt årliga möte. Jag står med ett program på 125 sidor och försöker lätt desperat välja för att finna sådana föredrag som förhoppningsvis skulle hjälpa mig att förstå amerikansk historisk arkeologi i dag, dess inriktningar och trender. Det är, säger man, ett litet möte. Endast omkring 700 personer är där. Redan första dagen kan man efter inlednings-sessionen välja någon av 11 grupper med upptill 11 föredrag förutom diskussioner (om det blev några). Där finns en grupp för plantagearkeologi, en för Gender Archaeology, en för befästningar av jord, en för experimentell arkeologi, en för bosättningar i övre Chesapeake, som i dag ligger under vattnet, en för landskap utanför "trädgårdsgränsen", keramikproduktion en för fattighusets arkeologi, en för den spanska nya världen etc. Och så såg programmet ut ytterligare ett par dagar med ännu fler rubriker, bl a slagfält-sarkeologi.

Det säger sig självt att det i ett så stort utbud inte är så enkelt att avlyssna stämningar och tendenser.

Society for Historical Archaeology grundades 1965. Den är här mest känd för sin tidskrift Historical Archaeology. Föreningen har blivit samlingspunkten för de flesta amerikanska historiska arkeologer. Redan från början kom de skilda uppfattningar om vad historisk arkeologi skulle vara att präglade arbetet. Grovt sett är det skiljelinjen mellan att se historisk arkeologi som ett komplement till historia och att uppfatta den som en antropologisk vetenskap. Mycken kraft har spillts på att diskutera om historisk arkeologi är history eller science. En av dem jag mötte, chefen för den arkeologiska avdelningen vid Colonial Williamsburg, Marley R. Brown III, formulerade det så drastiskt som att det var en maktfråga att få definiera innehållet och inriktning för den historiska arkeologin.

De flesta deltagarna på mötet hade en antropologisk utgångspunkt. Det var alldeles uppenbart. Det var i stor utsträckning frågor som rörde människors kulturella anpassning som föredragshållarna tog upp. Men ändå blir inte skillnaderna så stora för t ex en historisk arkeolog som har ett social-

historisk perspektiv och för en som har ett antropologiskt. Det är t o m frågan om det i dag går att skarpt dra dessa gränser. Den frontställning som funnits inom historisk arkeologi, där historia setts som partikularistisk, dvs sysslat med individen, det speciella, medan antropologerna har haft en inriktning på att söka lagbundenhet, tycks ha mjukats upp i takt med att ämnena förändrats. De föreläsningar som jag hörde utgick alla från en historisk kontext.

En annan aspekt på detta är, såsom Mary C. Beaudry från Boston University framförde, att man skall kunna tolka både text och föremål som kulturella dokument. I detta fall polemiserade hon mot att se texter enbart som historiska dokument, men hon gav i alla fall ett annat perspektiv på en arkeologi, som i många fall bortsett från det dokumentariska materialet (jfr Beaudry 1988).

Detta skall inte uppfattas som att det fanns en harmonisering. Snarare skall man förstå detta som att det finns en rad olika perspektiv att definiera den historiska arkeologin. Debatten har troligen blivit mera nyanserad. I landskapsforskningen finner man exempel från direkta bebyggelseundersökningar av nästan Ystadprojekttyp till diskussioner om det symboliska landskapet. I det sista fallet fanns det på kongressen t ex inlägg om hur en plantageägare organiserat bebyggelsen för att markera status, hierarkier, kulturell tillhörighet o s v. Detta innebär att den historiska arkeologin spänner över mer än det som vi traditionellt ser som arkeologi. Kulturgeografi, konstvetenskap, arkitekturhistoria blir också den amerikanske historiske arkeologens arbetsfält. Att detta kunde upplevas som ett problem visar en replik av en diskussionsdeltagare, som inte förstod varför vissa föredrag i en grupp hållits överhuvudtaget, eftersom inte någon arkeologisk undersökning varit involverad.

En diskussion hade den betecknande rubriken *Competition or Complement? The Relationship Between Historians and Archaeologists*. Den lät nästan som hemma. Vem är hjälpgumma till vem? Vems frågor har företräde? Är det tillräckligt att arkeologerna själva hanterar det historiska materialet? Kan historikernas självständiga problemformuleringar vara ledande för arkeologen? Etc. Det blev en av de mera livliga diskussionerna jag hörde på mötet, Annars var det påfallande lite diskussion i anslutning till inläggen, vilket var en smula förvånande.

En annan identitetsfråga för den amerikanska historiska arkeologin är vems historia den skall skriva eller vems kultur som den skall behandla. Det är uppenbart att den i hög utsträckning varit den vite mannens arkeologi. Flera av grupperna behandlade just detta dilemma i olika avseenden. Kvinnornas roll behandlades i både i enskilda föredrag och i gruppdiskussioner. Ett sådant exempel var Barbara J. Littles inlägg "An American's engenderment in the age of enlightenment", som utgick från en kvinnlig boktryckare i Annapolis från mitten av 1700-talet. Hon diskuterade därvid bl a hur man skulle kunna komma åt "muted groups".

"Is Historical Archaeology White?" var ett tema. Inslaget av svarta arkeologer var inte så stort på mötet, men det fanns där. Särskilt vill jag nämna Theresa A. Singleton, som ägnat sig åt fr a plantagearkeologi, som i flera sammanhang gjorde viktiga inlägg. Men också den arkeologi som arbetar i spanska områden med namn som t ex Edward Staski berörs i hög grad av denna diskussion. Vad man framför allt betonade var att dessa grupper måste behandlas på sina egna villkor. Inte minst måste deras historia behandlas i nära samarbete med folkgrupperna själva. Det är f ö något som också Mark P. Leone och hans medarbetare gjort i arbetet i Annapolis. Det var i dessa diskussioner som information, kurser för allmänhet, medverkan av lokala grupper, kort sagt folkbildningsarbetet betonades. Singleton tvekade t o m om dessa gruppers historia kunde skrivas av vita.

En exkursion till plantager av olika rang i Virginia kom på sätt och vis att förstärka denna diskussion. Det var plantageägarnas ambitioner som kunde avläsas i den bevarade bebyggelsen, avsedd för ägarfamiljerna. Av slavkvarteren syntes ingenting. Men det dock viktigt att påpeka att mycket har börjat att göras just inom plantagearkeologin för att fånga hela den sociala strukturen, men uppenbarligen återstår mycket att göra (se t ex Singleton 1985).

*

En annan scen. Colonial Williamsburg, Virginia huvudstad nr 2 från 1699 till 1780, är en märklig upplevelse. Jag kom dit en kväll. Mycket få lampor lyste upp staden utom naturligtvis det stora visitors' center som låg strax utanför den gamla staden. Man kunde i mörkret ana en äldre bebyggelse, se silhuetten av den engelske guvernörens palats, finna församlingskyrkan och

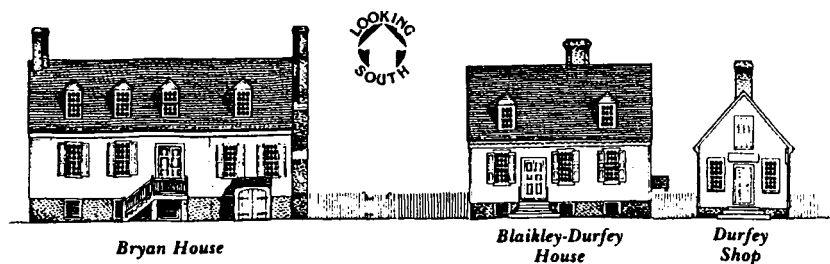

Fig. 1. 1700-talshus i Colonial Williamsburg.

också rundtornet med vapenförrådet för Virginias 1700-talsbefolkning. Middagen på kvällen intogs på en 1700-talskrog med betjäning i 1700-talsutstyrelse och med en sångare som på repertoaren bl a hade Greensleevs.

Nästa dags dagsljus förstärkte den bild som bara anats i mörkret. Det är en mycket tilltalande historisk miljö, lugn fridfull, seren. Men hur ursprunglig är den? I början av seklet engagerade sig stadens kyrkoherde för att bevara bebyggelsen i staden eftersom den var förhållandevis välbevarad från 1700-talet och framåt. Han lyckades intressera John D. Rockefeller för detta och med dennes pengar startades ett gigantiskt arbete. I princip revs all bebyggelse tillkommen efter 1700-talet. De kvarvarande bebyggelsen "återställdes" i sitt 1700-talsskick och nya 1700-talsbyggnader uppfördes för att fylla luckorna. Men man nöjde sig inte med detta. Man ville också återskapa folklivet, nästan bokstavligen 1700-talsmänniskorna på platsen. Därför kan man, om man har tur, få konversera med en 1700-talsboktryckare, med en husfru från någon av stadsgårdarna eller en affärsinnehavare och förhöra sig om dagens, d v s 1700-talets, priser och om senaste nytt från England eller vad det kan vara. Allt blir naturligtvis en slags fiktion, men uppfattas knappast så. Vad man gjort är att man skapat en idealstad, nästan en dröm utan komplikationer (Lowenthal 1985, t ex s. 50, 149, 359).

Arkeologernas undersökningar visar att bebyggelsebildens varit mycket mer komplicerad än den som återges i dag. Williamsburg visar tydligt på rekonstruktionernas komplexitet. Vad vill man visa? Vilken effekt vill man

uppnå? Det är intressant att i ett land där frigörelsen från det koloniala arvet spelar en så stor roll i människors medvetande just en representant för det koloniala arvet får en så stark framtoning. Och var finns landets ursprungsbefolkning? Det var inte utan konflikter som staden grundlades. Virginia var relativt väl befolkat innan europeerna kom. Men om den historien lär vi oss ingenting i Williamsburg.

Williamsburg lärde mig mycket om bevarandets ideologiska problem. Det är frågor som mycket lite diskuteras i Sverige. Det känns bara lite märkligt att åka så långt för att hela denna problematik skall bli så tydlig.

Arkeologerna i Williamsburg har på flera sätt tidigare haft uppgiften att förse historikerna och arkitekterna med underlag för rekonstruktioner. Detta sade Ivor Noel Hume under inledningsdiskussionen på mötet i Richmond. Han ledde under många år de arkeologiska undersökningarna i Williamsburg och är en av pionjäreerna för historisk arkeologi i USA. Men bilden hade som jag redan nämnt numera komplicerats genom framför allt lite större ytgrävningar. Man hade ett mycket stort material från nyare tid som man bearbetade. Det finns en mycket stor materialkunskap på 1600-talsmaterial och senare. Här arbetar bl a George L. Miller, som gjort det kostnadsindex som nu användes av många för att mäta social ställning och konsumtion utifrån arkeologiskt material (Miller 1980).

*

Den tredje scenen. Mark P. Leone tog mig till Annapolis. Staden har varit Leones verksamhetsfält under nästan ett decennium. Han har där byggt upp en arkeologisk fältverksamhet, i betydande utsträckning baserad på exploateringsundersökningar. Det är också Annapolis som varit utgångspunkt för Leones och hans medarbetares arbeten i kritisk arkeologisk teori. Han har arbetat bl a med stadsplanen och 1700-talsträdgårdarna och sett utformningen av de olika företeelserna som markeringar av ännu ej fullt ut etablerade maktaspirationer (t.ex. Leone 1987).

Annapolis är något helt annat än Williamsburg. Det är en levande stad med väl bevarad bebyggelse från 1700-talet och framåt. Den är huvudstad i staten Maryland men hade under en period i slutet av 1700-talet starkare aspirationer än så, att bli huvudstad för USA. Dess capitolium ligger inne-

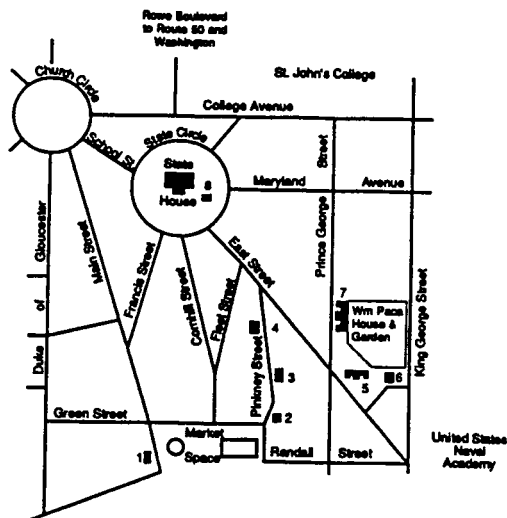

Fig. 2. Karta över 1700-talsstaden i Annapolis

slutet i the State Circle, från vilket gatunätet strålar ut. I en annan cirkel strax intill ligger den episkopala kyrkan, något äldre. Arkeologiska undersökningar har visat hur de lagts ut mycket medvetet också när det gäller utformning och måttförhållanden, vilket bl a var utgångspunkten i Leones föredrag tillsammans med Jennifer A. Stabler på konferensen i Richmond. Dess titel var *The City Center of Annapolis and the Kind of Economy it Reflects*

I Annapolis kändes den stadsarkeologiska situationen igen. När vi stod inne i ett trähus, vars äldsta delar var från 1700-talet, var problematiken inte särskilt annorlunda än hos oss. Det fanns en tydlig koppling mellan forskning och exploateringsundersökningar i själva organisationen. Den arkeologiska verksamheten här är i motsats till de flesta andra ställen i USA mycket nära kopplad till universitetsverksamheten, i detta fall alltså Uni-

versity of Maryland. Men det finns också ett nära samband med den antikvariska verksamheten i staden.

*

Den fjärde scenen är egentligen inte en utan flera. Det är museerna och deras sätt att skildra landets historia. Också där kunde man få intryck, som gav ytterligare relief åt diskussionen om innehållet i historisk arkeologi. Indianerna skildras på de naturhistoriska museerna i Washington och New York. På Museum of American History i Washington är det det av europeer befolkade Nordamerika från 1600-talet och framåt som belyses men också de afroamerikanska grupperna. Detta anknyter väl till den tidigare refererade diskussionen om vems arkeologi den historiska är eller har varit.

För att förstå alla diskussioner om ämnets identitet måste man ha som bakgrund USA:s uppfattningar om sin egen historia. Det speglas på ett påtagligt sätt i museerna. Kanske skall man också i detta se en stark medvetenhet. Som ett tempel för amerikansk teknologi kan man uppfatta The Air and Space Museum i Washington med sina rymdkapslar, flygplan och atommissiler utställda på ett mycket elegant och estetiskt sätt. Tanken gick osökt till Gundula Adolfssons avhandling om museernas arkeologiska utställningar med hennes diskussion om "Artefaktfixering - det vackra vapnet" (Adolfsson 1987 s. 99 ff, särskilt bilderna). Kontrasten blev extra stark den dagen jag var där, samma dag som kriget i Persiska viken bröt ut.

Med dessa scenbilder har jag velat spegla lite av den mångfald jag mötte, några av de upplevelser jag hade och också de kontraster till vår egen verksamhet jag upplevde på min resa i januari 1991. Ibland kan det vara lättare att se sig själv genom att betrakta andra. Det finns all anledning att vi håller kontakt med de historiska arkeologerna i USA. De kan ge oss viktiga impulser, men vi skall inte undervärdera vad vi kan ge i en diskussion med dem. Okunskapen om vad som sker här och i Europa är stor.

Hans Andersson

Lund

Litteratur

Adolfsson, G. *Människa och objekt*. 1987.

Beaudry, M.C. *Documentary Archaeology in the New World*. New Directions in Archaeology. 1988.

Leone, M. P. Rule by Ostentation: The Relationship Between Space and Sight in Eighteenth-Century Landscape Architecture in the Chesapeake Region of Maryland. I: *Method and Theory For Activity Area Research. Ethnoarchaeological Approach*. New York, s. 604-633. 1987.

Lowenthal, D. 1985. *The past is a Foreign Country*. Cambridge m fl. 1985.

Miller, G. L. Classification and economic scaling of nineteenth-century ceramics. *Historical Archaeology*. 14: s. 1-41. 1980.

Singleton, T. A. *The Archaeology of Slavery and Plantation Life*. Studies in Historical Archaeology. 1985.

PÅ SPANING EFTER DEN POSTPROCESSUELLA ARKEOLOGIN

"Intellectually it was an exciting time to be a research student..." "...New ideas imported from Paris by the more adventurous young teachers glittered like dustmotes in the Fenland air: structuralism and poststructuralism, semiotics and deconstruction, new mutations and graftings of psychoanalysis and Marxism, linguistics and literary criticism." "Battle was joined, in seminars, lectures, committee meetings and the review pages of scholarly journals. It was revolution. It was civil war..." "It was like the sixties all over again, in a new, more austere intellectual key."

Med dessa ord beskriver David Lodge i sin satiriska roman "Nice work" (1988 s 26) hur hans hjältinna Roberta Pemrose möter poststrukturalismen i Cambridge i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. David Lodge förlägger Robertas intellektuella möte till den nybyggda engelska institutionen i västra delen av Cambridge. Men som ram för sin berättelse kunde han också ha använt den arkeologiska institutionen, inhyst i ett stort dystert hus på Downing street i det centrala Cambridge. I detta hus blev nämligen samma tankar och samma filosofer flitigt studerade och diskuterade i en seminariegrupp kring Ian Hodder i slutet av 1970-talet. Diskussionerna ledde så småningom fram till den sk "Cambridgekonferensen" 1980, då de postprocessuella tankarna för första gången på allvar presenterades för en större arkeologisk publik. Uppståndelsen blev stor, vilket bland annat framgår av konferensrapporten, som under Ian Hodders redaktörskap publicerades två år senare under namnet "Symbolic and Structural Archaeology".

Att komma till Cambridge idag - 10 år senare - är kanske inte lika upphetsande som för Roberta Pemrose och hennes arkeologiska kollegor. Ståndpunkterna och argumenten är väl kända. Diskussionerna har lagt sig något och man börjar höra spridda historier om de gyllene åren i början av 1980-talet. Kort sagt: Den postprocessuella arkeologin har blivit historia.

Men nu, när debattröken skingrat sig något, visar det sig att det inte bara finns en utan flera postprocessuella arkeologier! Enligt den amerikanske sociologen och vetenskapshistorikern Thomas C Patterson (1989) är det möjligt att urskilja tre tendenser eller riktningar i den postprocessuella arkeologin.

En trend representeras av de få amerikanska arkeologer som varit delaktiga i den postprocessuella debatten. Det gäller i första hand Mark Leone och Alison Wylie, vilka båda har betonat arkeologins ideologiskapande roll och därför efterlyst ett självkritiskt arkeologiskt medvetande. Den andra inriktningen representeras först och främst av Ian Hodder själv, som ser arkeologiska lämningar som texter och som betonar individens roll i det förgångna. En tredje väg har andra personer från det ursprungliga Cambridge-seminariet tagit. Michael Shanks och Christopher Tilley betonar makt och dominans, såväl i det förgångna som i dagens arkeologi. Mer än några andra har de också vidarebefordrat det postmoderna slagordet att "historien är död", dvs att alla studier av det förgångna är nutida representationer, skapade av nutiden för nutiden.

Det är nu också allt lättare att se motsättningar mellan de olika postprocessuella riktningarna, särskilt i England. Ian Hodder är idag på väg bort från sin textuella metafor och mot en mer praktisk tillämpning av arkeologin. Han menar att vi måste hålla fast vid de stora "arkeologiska" frågorna, t ex om människans ursprung, jordbrukets introduktion, städernas framväxt och civilisationens ursprung. Och innan "these substantive issues are dealt with, the debate will remain closed and of limited interest both within and outside the field of archaeology. We need to take the theory and critique with us, but only as baggage, and we need to return to making sense of the past, and not only in predetermined ways" (Hodder 1989 s 347). Som den förste inom den postprocessuella arkeologin har Hodder nu också tagit steget fullt ut, från små experimentstudier i "kontrollerade" historiska och etnoarkeologiska miljöer, till en stort upplagd undersökning i rent förhistoriska sammanhang. I sin nyligen utgivna "The domestication of Europe" (1990) studerar han neolitiseringsen i ett postprocessuellt perspektiv.

Hodder har direkt kritiserat Shanks och Tilleys tidigare arbeten (Archaeology in the 1990s, NAR 1989), men hans "arkeologiska" ståndpunkt kan också ses som en indirekt kritik av den alltmer filosofiska inriktning som Shanks och Tilleys arbeten tagit under de allra senaste åren. Ett tydligt uttryck för denna orientering är den av Tilley redigerade antologin "Reading material culture" (1990), som är en "arkeologisk" presentation av betydelsefulla nutida filosofer. Underförstått i Hodders kritik ligger att filosofi är viktigt, men om arkeologer enbart sysslar med filosofi finns det inga andra

som studerar det förgångna. I denna kritik får han dessutom stöd av en del teoretiskt väl insatta franska arkeologer, som hävdar att många engelska arkeologer är okunniga i fransk filosofi, och mest använder sig av personer som Foucault, Derrida och Lacan för att få intellektuell prestige i en arkeologisk akademikervärld (Cleuzio m fl, in print).

Den postprocessuella arkeologin kan sägas vara en eller flera arkeologiska tillämpningar av postmoderna tankegångar. På något sätt ligger alltså den postprocessuella arkeologin "i tiden". Men frågan är varför England i allmänhet och Cambridge i synnerhet kom att bli utgångspunkten för denna arkeologiska inriktning. Thomas C Patterson menar att det beror på att många, särskilt yngre, engelska akademiker är kluvna mellan en känsla av privilegium och en känsla av marginalitet. Postmodernismen, med dess blandning av intellektualism och relativism, skulle därför kunna ses som en lämplig ideologi för denna grupp människor (Patterson 1989).

Den privilegierade ställningen är också extremt tydlig i Cambridge, som tillsammans med Oxford, är det mest traditionstyngda och prestigefyllda universitetet i England. Det akademiska livet är genom collegesystemet betydligt mer avskilt än på andra engelska universitet. Eftersom varje college tillhandahåller kost, logi, bibliotek, handledning och sociala aktiviteter kan en student bokstavligen tillbringa hela sin studietid i en sluten akademisk värld, utan att behöva bekymra sig för många av vardagens problem. I denna slutna värld råder ännu en traditionell akademisk hierarki, markerad av små men tydliga gränser. Många idrottsanläggningar och vissa parker är enbart öppna för universitetets lärare och studenter. Vissa gräsmattor är endast förbehållna lärare eller personer som går i lärares sällskap. Och i matsalarna sitter lärarna vid "high table", dvs ett trappsteg över studenterna.

Det som kanske är mest uppseendeväckande för en besökande svensk är det allmänna accepterandet av dessa regler. Man ser aldrig någon student som demonstrativt går eller sitter på en "lärargräsmatta". Det verkar som om man antingen accepterar traditionen eller också söker sig till andra mindre slutna universitet. David Lodge låter också till slut sin hjältinna reagera på det akademiska livet i Cambridge efter de första upphetsande åren: "she was sick and tired of the place, tired of its beautiful architecture housing vanity and paranoia, glad to exchange its hothouse atmosphere for the

real if smoky air of Rummidge" /romanens Birmingham/ (Lodge 1988 s 34).

Men denna traditionstygda miljö ger också prestige utanför universitetet. Det finns tydliga yrkesmässiga fördelar med att studera i Cambridge, vilket märks på hela stämningen vid arkeologiska institutionen. De vanliga svenska kaffediskussionerna om att lämna arkeologin för något "mer spännande" eller något "viktigare" lyser helt med sin frånvaro. I stället genomsvyras institutionen av en självklar tillförsikt. Det är lättare att få stipendier och forskningsmedel än vid andra universitet och alla som blir färdiga med sin PhD kan räkna med att få arbete. Den som läser arkeologi i Cambridge är alltså självklart inriktad på ett arkeologiskt liv efter studierna!

Men trots dessa privilegier och traditioner märks det att universitetet hamnat vid sidan om i det engelska samhället. England är inte längre det gamla England, karakteriserat av social välfärd och klassiska lärdomsideal. England är idag ett nytt, mer mångkulturellt och ekonomiskt aggressivt samhälle med andra vinnare och förlorare än tidigare. Skyskraporna i London City och den postmodernistiska arkitekturen i Docklands kan stå som symboler för det nya England. Och det är en värld där universitetet i hög grad är marginaliserade. Dagens hjältar står inte längre att finna bland akademikerna och allra minst bland arkeologerna. Eller som David Lodge skriver: universitetslärarens lott är att känna sig som kvarlämnad "by the tide of history, stranded on the mudflats of an obsolete ideology" (Lodge 1988 s 311).

Motsättningen mellan privilegium och marginalitet skulle alltså kunna ge en närmast socialpsykologisk bakgrund till den postprocessuella arkeologins uppkomst för drygt tio år sedan. Men hur är då situationen idag; är Cambridge särställning förbi? Svaret på denna fråga blir väl både ja och nej. Är man enbart på jakt efter den postprocessuella arkeologin är det tveksamt om Cambridge är den rätta platsen att uppsöka. Det ursprungliga seminariet kring Ian Hodder är spritt över världen. Diskussionen är idag inte heller en avgänsad angelägenhet för Cambridge eller England. Den postprocessuella debatten kan idag därför föras med lika stort utbyte på andra platser, alltifrån Lampeter till Tromsø!

Däremot kommer Cambridgeinstitutionen med säkerhet att behålla mycket av sin betydelse, på grund av mångfalden och professionalismerna.

Mångfalden är inte minst tydlig i den stora lärarstaben, som representerar skilda intresseområden och helt olika teoretiska riktningar. Mångfalden märks även bland studenterna och gästforskarna, som kommer från stora delar av världen. Dessutom kommer institutionen att gå in i ett nytt intressant skede de närmaste åren, på grund av en donation på 200 miljoner kronor, vilka ska användas för att skapa ett nytt fristående arkeologiskt forskningsinstitut.

Även professionalismen är slående i ett svenskt perspektiv. Den arkeologiska grundutbildningen är lång och har stor bredd. Cambridgestudenterna får alltså inte "bara" läsa om tecken och symboler utan måste också genomgå mer handfasta kurser i t ex inventeringsmetoder, flygfotoanalys och statistik. Lärartätheten är mycket hög vilket innebär att varje student har en personlig handledare under hela sin studietid. Undervisningen är från början inriktad på att studenterna på ett självständigt sätt ska uttrycka sig i skrift. Och dessutom krävs omfattande arkeologisk praktik under hela studietiden.

En ovärderlig tillgång för hela den arkeologiska verksamheten är också de ypperliga biblioteken. Bara institutionsbiblioteket omfattar ca 30000 monografier och 1000 tidskriftsserier i arkeologi och antropologi. Och räcker inte detta kan man ta till universitetsbiblioteket, vars 4 miljoner böcker är lättillgängliga genom "open access".

Så slutomdömet måste bli att såväl Cambridge som den arkeologiska institutionen kommer att stå sig starkt även i fortsättningen. Platsen är väl värd ett besök!

Anders Andréén

Lund

Litteratur

Archaeology in the 1990s. *NAR Vol 22 No 1, 1989.*

Cleuzio, S. & Coudart, A. & Demonde, J.-P. & Schnapp, A. (in print) The use of theory in French archaeology. *Theoretical Archaeology in Europe*, ed. Hodder, I. (in print).

Hodder, I. (ed) *Symbolic and Structural Archaeology*. New Directions in Archaeology. 1982.

- Review of: What is Archaeology? An Essay on the Nature of Archaeological Research. *Journal of Field Archaeology* 16:3. 1989
- The domestication of Europe. 1990.

Lodge, D. *Nice Work*. 1988.

Patterson, T. C. History and The Post-Processual Archaeologies. *Man* 24:4. 1989.

Tilley, C. (ed) *Reading material culture. Structuralism, Hermeneutics and Post-Structuralism*. 1990.

RYSK HÖST- ARKEOLOGI I LENINGRAD

Känslan av främlingskap kan bero på trådar i luften. När man står på Nevskij Prospekt och låter blicken hastigt vandra över människorna i trafiken är Leningrad som vilken europeisk storstad som helst. Monumentala byggnader från sekelskiftet och statyer som avbildar berömda personer fyller utrymmet mellan gatorna. Längst bort i norra änden av paradgatan stiger Amiralitetets spira mot skyn genom oktoberdimman. Men blicken blockeras av något. Korsande varandra, löpande parallellt, blixtrande, ozondoftande hänger kablarna där i knippen. Hela Leningrad verkar invävt i detta spindelnät av trådbunden energi som hindrar ögat från att fritt se högre upp. Elektriciteten driver "trolley"-bussarna och spårvagnarna som snabbt transporterar en till viktiga adresser.

En sådan ligger vid Dvortzovaja nabereznaja 18. Där finner man Leningradavdelningen för arkeologiska institutet vid sovjetiska vetenskapsakademien (LOIA, rysk förkortning) som leds av Vadim M Masson. Mötet med denna institution kom till stånd tack vare ett samarbetsavtal om vetenskaplig utväxling som undertecknats av LOIA och institutionerna för arkeologi i Stockholm, Uppsala samt RAÄ. En generös inställning gjorde det möjligt att utöka samarbetet med Sigtuna museer. Besöket var inriktat på litteraturstudier i biblioteket, samtal med medarbetare vid finsk-slaviska avdelningen och det närliggande Eremitagets dokumentationsavdelning, samt besök i Staraja Ladoga, Novgorod, Narva och Ivangorod (Fig.1).

Resan genom denna text koncentrerar sig på den medeltida stadens utveckling i Ryssland och frågor kring etnicitet. Språksvårigheterna gjorde det problematiskt att noggrannare utröna resultaten av forskningen, varför redovisningen här blir av relaterande art.

Institutet har en lång historia med föregångare i staden från tsarernas tid, även om inriktningarna genom tiden varierat kraftigt.

Peter den Store lät på 1700-talet föra rika fynd till sitt St. Petersburg, vilka blev stommen i Eremitagets guldskatt. Han hade stor kunskaps-hunger. Färdigheterna sträckte sig från grovsmide och båtbyggande till filofsofi. I ett påbud från 1718 uppmanar han guvenörer och stadsöverhuvuden att föra gamla och ovanliga saker till St. Petersburg, den nya huvudstaden

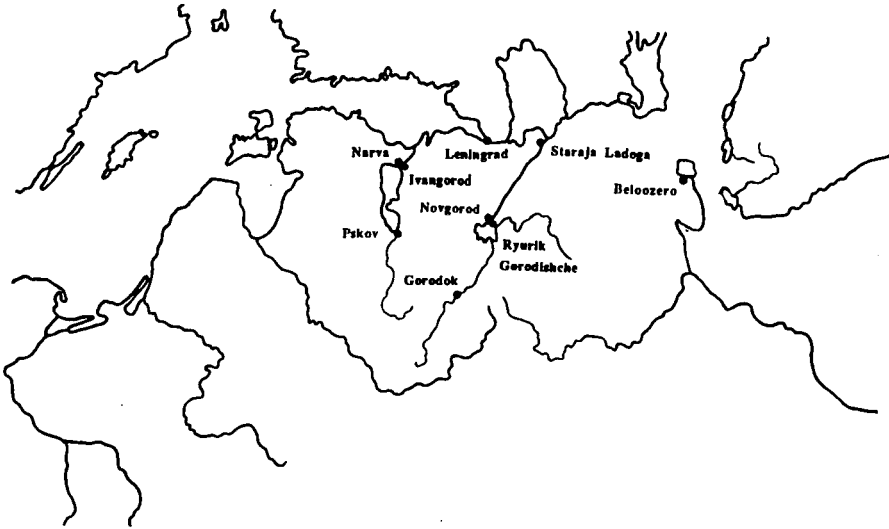

Fig. 1. Orter nämnda i texten.

(Trigger 1990 s.208).

Under 1800-talet hölls arkeologiska kongresser, periodica publicerades regelbundet och Eremitaget fortsatte att fylla sina utställningsmontrar (Bulkin et al. 1982, s.274). Intresset före 1850 drogs lite snävt till *kurganer* och *sopki* (gravhögar) med rika fynd samt de grekiska bosättningarna vid Svarta Havet. De rika ryssar som stödde den arkeologiska forskningen var mer intresserad av dessa exotiska fynd än uppgifter om den slaviska, inhemska befolkningens kulturhistoria.

När inriktningen inom arkeologin breddades under andra halvan av seklet grundades den Kejsarliga Arkeologiska Kommissionen i St. Petersburg. Från 1859 fick denna tillstånd att bevilja grävningar på statlig och allmän mark i Ryssland. Nu började man få ett särintresse för slavisk och medeltida rysk arkeologi. Pan-slavismen som idé blomrade under perioden och påverkade även arkeologin.

Revolutionen 1917 slog igenom på alla nivåer och områden. Kommissio-

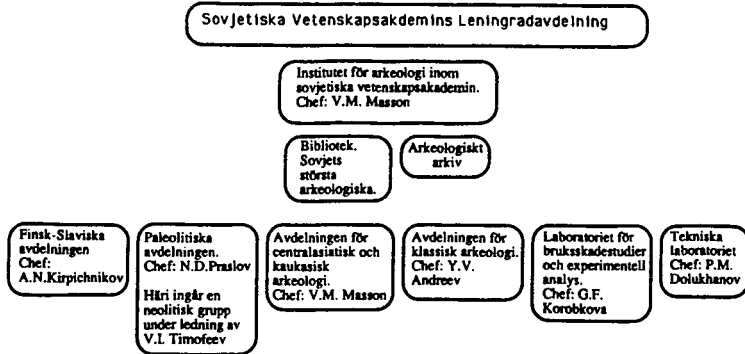

Fig.2. LOIA's organisation.

nen i St. Petersburg omvandlades 1919 efter ett dekret undertecknat av Lenin till "Ryska Akademien för den Materiella Kulturens Historia". Efter bildandet av Sovjetunionen ändrades första ledet i namnet till "Statliga" (GAIMK).

Institutets historia följer sedan den politiska huvudströmmen i det nya Sovjetunionen. Man blev uppmanad att utveckla arkeologin enligt historiematerialismens principer. År 1934 delades GAIMK in i tre avdelningar som var och en skulle studera klasslösa, slavburna och feodala samhällens historia samt en fjärde som inriktade sin forskning på teknologi, dvs. produktionsmedlen.

Tre år senare anslöts institutet till sovjetiska vetenskapsakademien, med huvudadress Moskva, men med en gren kvar i Leningrad.

I mitten av 1950-talet var de politiska vindarna ljummare och det historiematerialistiskt grundade namnet från strax efter revolutionen byttes definitivt ut mot Institutet för Arkeologi, som fortfarande är den officiella benämningen, och organisationsstrukturen lades om till den som vi möter idag (Fig.2).

Städer i "Drevnjaja Rus", det gamla Ryssland.

Jurij Lesman, chefen för Eremitagets dokumentationsavdelning, arbetar med de gamla ryska städerna ur både ett mikro- och makroperspektiv. Den högre nivån inbegriper stadens placering i landskapet och de geografiska och politiska krafter som påverkat valen. Mikronivån berör föremålsbeståndet, då särskilt från Novgorod, som metodiskt går igenom från glaspärlor till bronser. Den utmärkta dendrokronologiskt daterade stratigrafien man har från staden gör föremålen viktiga vid studier av gravmaterial från högarna i nordvästra Ryssland och centralorter med sämre förutsättning för datering. Mycket av informationen här bistod denne tysktalande och vänlige man med.

Under vistelsen reste jag i så gott som alla väderstreck ut från Leningrad. Över Viborg på Karelska näset, nordost ut till Staraja Ladoga (öppnat 1987 för utländska gäster), mot sydost till Novgorod och sydväst till Ivangorod och Narva i Estland. Färderna gav en god överblick och förståelse för den tidiga bebyggelsens topografiska förutsättningar.

Landet är mycket flackt, genomkorsat av vattendrag och sankmarker. Bosättningarna placerades mellan flodens vatten och sankmarken/skogen. De säregna *sopki*, gravhögarna som tog form under 700-800-talet, är veritabla "cliff-hangers" där de ligger strax intill branten ner till den djupa och breda flodfåran.

Orsaken till sammandragningen i urbana centra skiftar sannolikt över det stora område som det gamla Kiev-riket utgjorde. En studie av förhållandena då just Kiev växte fram i södra delen av *Rus*, poängterar att flera inslag påverkade utvecklingen mot urbanisering (Callmer 1981, s.48). Stadens placering påverkades av ett fördelaktigt topografiskt läge, en lokal expansion i jordbruket med intern och extern kolonisation som antyder en hierarkisk social organisation, områdets indragande i distanshandeln och uppträdandet av en utifrån kommande elit som upprätthöll de långväga ekonomiska kontakterna.

Callmer påpekar dock att utvecklingen i norra delen av *Rus* skall ses något annorlunda. Runt Novgorod försvinner de agrara bosättningarna samtidigt med att staden etableras i första halvan av 900-talet (Janin 1986, s.212). Koncentrationen speglar där, liksom i Kiev, behovet av att ha en samlad plats för utbyte invid en stor vattenled i ett landskap där transporter-

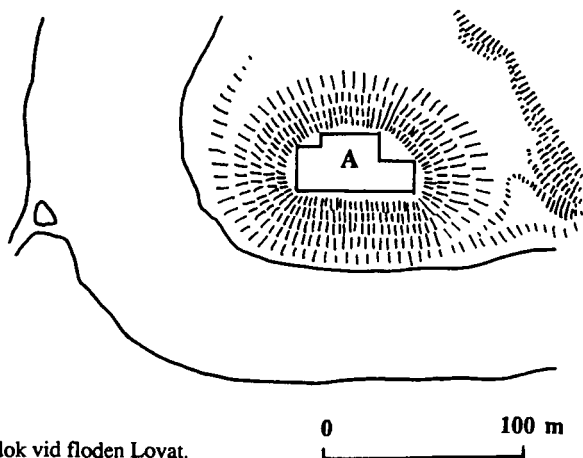

Fig.3. Gorodok vid floden Lovat.
A= utgrävd yta. Efter Kolchin 1985.

na över land är svåra.

Stadsutvecklingen gick snabbt. Av de skriftliga källorna får man reda på att det i riket existerade 25 betydande boplatser på 900-talet, under 1000-talet steg de till 89 och under 1100-talet var de 224 stycken (Janin och Sedov 1986, s.203). De förmästa var Kiev, Novgorod, Chernikhov, Polotzk och Smolensk. Vi skall emellertid vända blicken mot en mindre, men kanske mer representativ plats: Gorodok vid floden Lovat (Gorionova 1988).

På den högsta punkten i en udde som sticker ut i floden Lovat har man funnit en mindre bosättning från 900-1100-talet bestående av en enkel försvarsanläggning med en förborg (Fig.3). Placeringen är typisk för en del centralorter från denna tid. Näset, gärna förstärkt med en biflod, som vid Staraja Ladoga, är den topografiska arketyper för skyddet. Den primära orsaken till bildandet av denna centrala plats får man, liksom i Skandinavien, finna på en högre nivå med orsakerna lagda i den politiska och ekonomiska sfären.

Gorodok vid Lovat hade borgbebyggelsen avgränsad från förborgen med en enkel vall. Där ute fanns både grophus och stolpburna hus. Platsen har

haft specialiserad verksamhet i form av järnframställning i schaktugnar, smide och bronsgjutning. Inga spår efter kamproduktion har hittats. Förutom hantverksresterna hittades också kvinnliga föremål och hushållsredskap som visar att förborgen varit kontinuerligt bosatt.

Keramiken, som är av den slaviska svartgodstypen, är först enkla handgjorda kärl som förekommer fram till 930-talet. I första halvan av 900-talet produceras de första drejade kärlen i nordvästra Ryssland. I sovjetisk forskning pekar man på västslaviskt område som inspirationskälla och ursprungsområde. Vissa former är onekligen därifrån, som de med hög cylindrisk hals och horisontella lister mellan denna och skuldran.

Förutom skiljet mellan handgjort och drejat gods är en kronologisk specificering svår att utföra. En tendens är dock att mynningen med tiden blir alltmer arbetad, hålkälad, med kraftigare utåtböj och tydligare facettering (Fig.4). På andra platser, där det finns lager från 1400-talets slut förekommer också gods från Moskvaområdet. Storfurstarna därifrån tog vid slutet av detta sekel över makten i Novgorods intressesfär och medförde även andra former av kärl. De är lägre, av gråvitt reducerat gods och med paffra-thliknande mynningskant.

Efter 1100-talet upphör Gorodok att existera. Några kilometer uppför floden grundades staden Velikije Luki som övertog de administrativa och merkantila funktionerna.

Det välkända Staraja Ladoga har en annorlunda begynnelse och utveckling. Staden har haft samtliga sina "generationsskiftningar" på samma plats som den första bosättningen på 750-talet. Tyvärr är stratigrafin för de medeltida lagren förstörda av krevadgropar och senare tiders bebyggelse. Jag skall inte uppehålla mig vid denna väl dokumenterade plats. Att staden ingått i Kievrikets maktsfär är klart i de skriftliga källorna. I första halvan av 1000-talet satt här varjager i rikets tjänst.

Novgorod har ett annat levnadslopp. I själva namnet ligger antagandet om en *Starigorod*, "Den gamla staden" som föregått "Den nya staden".Försök har gjorts att finna de äldsta kulturlagren såväl inom Novgorod som i den närmaste omgivningen. I diskussionen har grävningarna vid Rjurik Gorodishche varit av stor betydelse.

En meningsskiljaktighet finns mellan LOIA's vice chef Nosov som leder utgrävningarna på denna plats och Janin, ansvarig för Novgorodexpeditio-

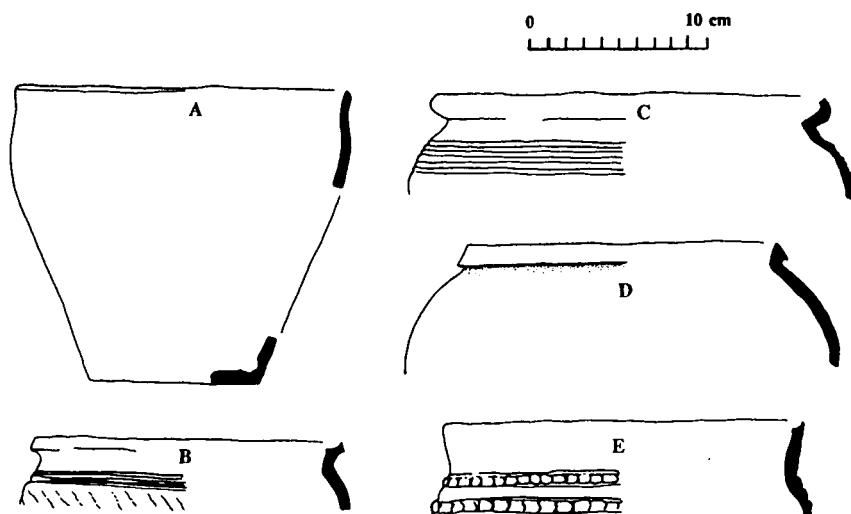

Fig.4. Slavisk keramik från Pskov. A= handgjort kärl, B= kärl från 1000-talet, C= kärl från 1250-1350, D= kärl av Moskvatyp, sent 1400-tal, E= kärl med västslaviska drag.

nen vid Moskvas universitet. Den senare vill förlägga stadens första skede inom Novgorods stadsgräns.

Nosov säger sig emellertid ha funnit den ursprungliga centralorten vid Ryurik Gorodishche. Denna ligger på en kulle, 2 km söder om staden på floden Volchovs östra strand. Höjden består av sand, så de 1,5 m tjocka kulturlagren från 800-1300-talet är uttorkade och svårtolkade. Här har under århundradenas lopp byggts 6 kyrkor och ett kloster, vilket har stört de äldre lagren, liksom de sår som Andra världskriget åsamkade platsen. Likafullt har 10 års grävningar givit resultat i form av föremål och konstruktioner.

Själva bosättningen täckte under andra halvan av 800-talet ca 4 hektar (Nosov 1987, s.76). På denna för tiden stora plats har det bedrivits hantverk och varuutbyte i anslutning till stormannens/furstens gård. Orientaliska och byzantinska mynt, pärlor av bergkristall och karneol, frisiska kammar, valnötter och bärnstensföremål, vågar och vikter är vanliga fynd. Hantverksfynd i form av deglar, gjutformar och produktionsspill efter ben och horn-

hantverk är avsatta i lagren.

Platsen har en klar inriktning på behoven hos de övre samhällslagren i den tidiga ryska statsbildningen.

Sammansättningen på dem som vistades vid Ryurik Gorodishche visar också på det. Makten kan ha utgått ifrån möjligheten att kontrollera den långväga handeln och de förbindelser den kunde ge. Förutom föremål från den lokala slaviska stammen hittades drejad keramik, pilspetsar med holk och mothakar från västslaviskt område. Torshammare, bronsbleck i form av små valkyrior, likarmade spännen och två runblecksamuletter från andra halvan av 900-talet är spår efter skandinaviska besökare som tagit sig ner längs floderna på väg mot Särkland eller Miklagård.

Ryurik Gorodishche var den största orten i området under hela 800-900-talet. Platsen var av central betydelse för alla de övriga slaviska bosättningarna i omgivningen. Därifrån bevakades vattenvägen över Volchov av stormannen och hans hird som, åtminstone till en del, bestod av skandinaver.

Under 900-talet växte en parallell bosättning fram i form av "Den nya staden". Som tidigare nämnts delas inte den uppfattningen av alla. Janin anser att den språkliga antydningen om en äldre stad i närheten är utan grund. Novgorod skall istället ha en platskontinuitet från 800-talet. I diskussionen om var en äldre föregångare till Novgorod kan ha legat använder sig Janin av den i stadens västra del liggande borgen. Ett *Kreml* som en nyskapelse i motsats till de äldre stadsdelarna, där borgen skulle utgöra den nya staden (Janin 1986, s.211). Problemet är att man ännu inte funnit några kulturlager som bevisar det. Även om man skulle hitta enstaka fynd från den tidigare perioden skulle det vara nödvändigt med en kvalitativ diskussion där de rika fyndigheterna på Volchovs "Birka" tvunget bör jämföras med de nya fynden.

Allt talar för närvarande för en överlappande utveckling, där Gorodishches funktion kvarstår som furstebosättning medan Novgorod av andra orsaker växer till den största medeltida staden i nordvästra Ryssland. Nosov ser de båda parhästarna i ljuset av motsättningen mellan områdets bojarer, stormän, och prinsen på det gamla fästet (Nosov 1987). Intresseskillnaden framstår med topografisk tydlighet.

Novgorod skulle alltså från början vara bojaremas stad. Även om fursten

flyttade in till "Den nya staden" under en kort tid på 1000-talet, var de tillbaka på Ryurik Gorodishche redan i sista tredjedelen av århundradet sedan bojarernas representant där ökat sin makt (Nosov 1987 s.85).

Då jag var där i oktober 1990 flöt land, vatten och den dimbemängda luften samman till ett marsklandskap utanför de senmedeltida stadsvallarna. Långt borta syntes de vita, under medeltiden tegelröda, kyrkorna spegla sin sällsamma arkitektur i Ilmens och Volchovs vatten.

Grävningar av stor betydelse för förståelsen av den ryska stadens framväxt började på allvar under 1951-62, då professor Artsikhovskiy och doktor Kolchin genomförde undersökningar i stadens nordvästra del. Under senare år har utgrävningarna letts av professor Janin från Moskvas universitet.

Redan tidigt förstod man vinsten med att täcka av stora ytor för att förstå sambandet mellan gator, gårdar och enskilda hus. Metoden födde givetvis stora tekniska problem, men med "industrialisering" av grävandet nådde man resultat. Kulturlagertjockleken är ibland 7 meter, så grävningarna ger naturligtvis mängder med information. Inte minst antalet föremål är imponerande. Bara under grävningarna 51-62 fann man 2000 knivar, 2000 sländtrissor, över 4000 glaspärlor och glasringar på en yta av 8840 kvm. Trämaterialet, som är rikligt och viktigt som jämförande material för Skandinavien, kan ses på det välordnade museet i Novgorod och i en nyligen tryckt publikation (Kolchin 1989).

Här skall inte ordas så mycket om grävandet och det väl omhändertagna "fyndberget". För den svenska diskussionen om de medeltida städernas grundande och deras utveckling är Novgorod ett intressant exempel.

Novgorod växte fram där Volchov rinner ut ur sjön Ilmen, på gränsen av den nordryska tallskogszone. Bebyggelsen bestod under hela medeltiden av knuttimrade hus, så att "the sombre brown of the pine-log cabins and the aroma of pine from houses and streets must have been two of the most pervasive factors in the life of the city" (Thompson 1967,s.XII).

Floden klyver fortfarande staden i två delar, Sofiasidan på västra flodkanten och Handelssidan på den östra (Fig.5).

Novgorod avviker på många sätt från den vanliga bilden av städerna i öst. Här finns ingen förborg som i samklang med furstens slutna palatsområde är vanligt förekommande i slaviska områden. Istället började staden

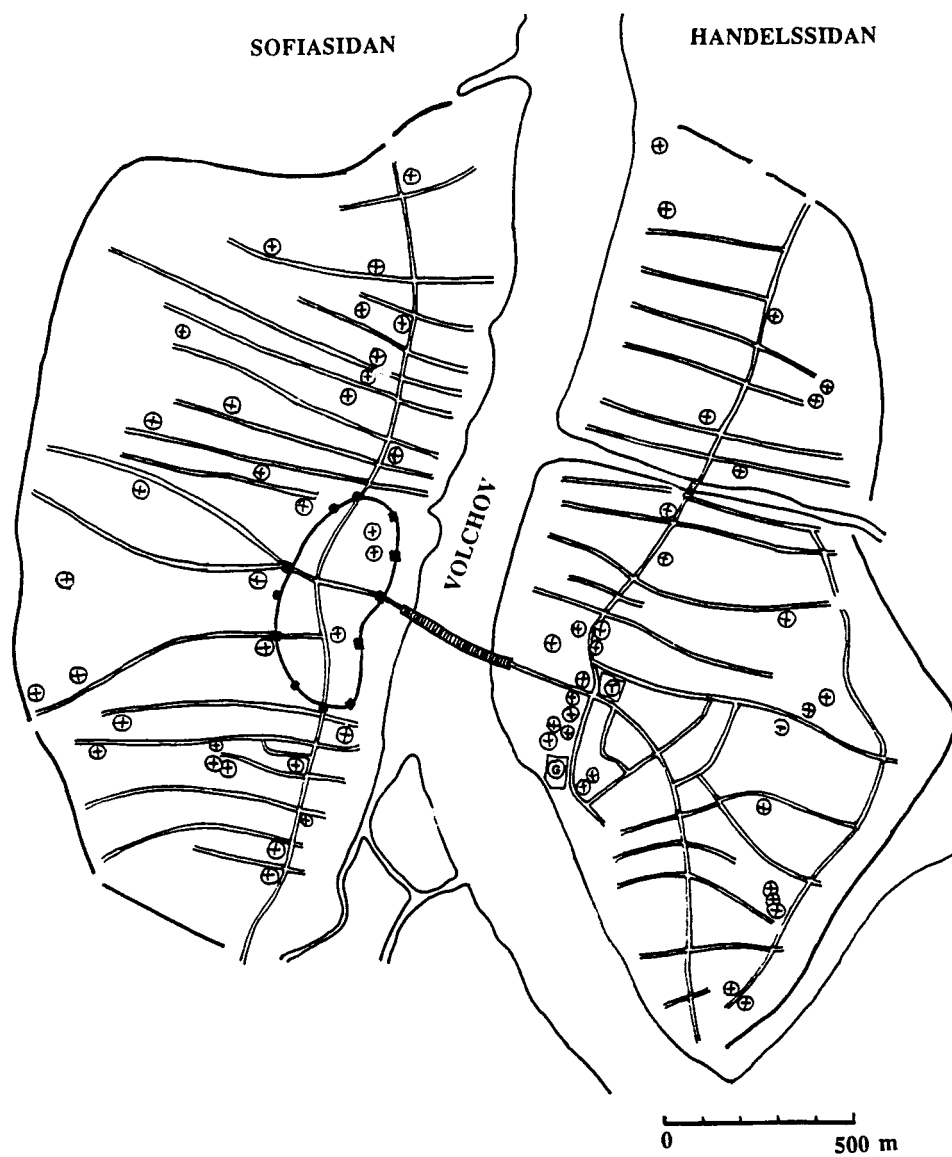

Fig.5. Novgorod under 900-1300-talet. Sammanställning av gator och kyrkor från olika kronologiska skikt. Kors i cirkel= kyrkor, G= gotlänningarnas gård, T= Tyska gården. Efter Kolchin 1985.

som tre skilda stadsdelar (*konech*) i mitten av 900-talet, som under 1200-1300-talet utökades med ytterligare två. Man har ibland tolkat delarna som enheter i ett klansystem, där varje stadsdel inom sig hyst alla nödvändiga funktioner.

Borgen på Sofiasidan kom till på stadsbornas initiativ, inte furstens. Dendrodatering från den tidigaste jordvall/palissadkonstruktionen anger byggandet till mitten av 900-talet. Fursten befann sig istället under den största delen av medeltiden på sitt gods utanför staden. Som personifiering av den från Kiev utgående makten sågs han inte med blida ögon. Palatsbyggnaden som han ägde i staden låg i stadens sydöstra del där utländska köpmän hade sin hemvist. Under det "republikanska upproret" 1136 drevs han slutligen helt ur staden och fick finna sig i att behålla Gorodishche som replipunkt.

Tomterna inom stadsdelarna ägdes av adelsfamiljer, bojarer, med ägor långt borta från Novgorod. På stadsgården förädlade hantverkare som var knutna till bojaren råvarorna från landsbygden, samtidigt som de övriga agrara produkterna kunde säljas vidare. Tomterna kunde vara 1200-1800 kvm stora och låg oförändrade från den första tiden till 1478, då storfursten av Moskva erövrade landet i nordvästra Ryssland. En intressant iakttagelse är den förändring hos bebyggelsestrukturen på gårdarna som sker vid mitten av 1100-talet. Då ersätts de stora byggnaderna med flera mindre hantverksbodar. Liksom tecknen på specialisering och teknologisk förenkling i produktionsprocessen har det ansetts vara ett bevis på en anpassning till en marknad vid denna tid (Janin 1986, s.214).

Kontinuiteten i tomternas struktur motsvaras av ägandet, vilket några av de 694 barkbrev visar som hittats i staden. Historiskt identifierbara personer och familjer uppträder på samma tomter genom tiden (Janin 1986, s.212).

Staden skulle alltså ha uppstått utanför furstlig kontroll med mäktiga jordägare som initiativtagare. Orsaken till bojarens stora makt får sökas i områdets tidigaste historia. Formellt sett tillhörde detta Kievrikets intressesfär. Trots det gick man i norr egna vägar då det gällde tolkningen av utöandet av furstemakten. Orsaken till skillnaden mellan norra och södra *Rus* kan sökas redan i det sätt på vilket den tidiga staten genomförde den interna exploateringen. Skatteindrivningssystemet uppvisar stora skillnader.

I söder drog fursten med sin *druzjina* (hird) runt två gånger om året enligt ett gästningssystem där tributen drevs in personligen (Janin 1989, s.338). I norr inrättades redan 947 ett system där särskilda orter, *pogost*, var insamlingsplatsen för uppbörden, vilken genomfördes av den inhemska adeln. Genom sin roll som mellanhänder kunde den tillgodogöra sig en del för eget bruk och ackumulera rikedom. Särskilt tydligt blir detta när tributen erläggs i silver.

Under den långvariga strävan efter en maktposition påverkade bojarerna i norra *Rus* den förda politiken. Särskilt tydligt blev det efter upproret 1136 då stadens administration utformades så att folkrådet (*Veche*) valde en borgmästare (*Posadnik*) som tillsammans med den militärt ansvarige (*Tysjachnik*) ansvarade för stadens direkta ledning. Ärkebiskopen hade också stor makt. Tillsammans satt de i stadens Kreml på Sofiasidan, där också den stora platsen för *Veche* fanns.

"Det stora Novgorod" som under medeltiden hade handelsförbindelser över hela den gamla världen var i grunden argrart. Bojarläkternas rikedomar låg i det sedan länge sparade silvret från *pogost*-uppbörden och lantegendomarna. I staden omsattes både överskottet från dessa och familjens hantverkare producerade för en kontrollerad marknad.

Thompson påpekade 1967 att Novgorod inte var en handelsrepublik utan "a feudal state ruled by a few score aristocratic families from among whom the *veche* chose the *posadnik*".

Vikten av att vara på plats för att bevaka dessa intressen är en av orsakerna till de många barkbrev. I ett från 1409-1422 kommer det ett rop från landsbygden till den i staden sig uppehållande bojaren: "Mikael hälsar sin herre Timoteus. Marken är beredd och vi måste så. Kom, herre, för alla är redo men vi kan inte få råg utan din order" (Thompson 1967,s.58).

*

Historisk arkeologi i stadsmiljö bedrivs vid den Rysk-Estniska gränsen, där fästningen Ivangorod (på den ryska sidan) och Narva (på den estniska) blänger mot varandra över en svindlande djup floddal. LOIA-medarbetaren V. Petrenko arbetar här med Ivangorods befästning, där inte minst mycket av svensk stormaktstid finns bevarad i form av hus och gator inom borgens

murar.

På andra stranden ser man ännu Dahlbergs bastioner Justitia, Pax, Spes och Victoria. Det var en märklig känsla att stå på murarna här vid den yttersta gränsen för svensk imperialism och se de nergångna och nu konserverade skorna som burits av de människor som gjort den långa resan.

I staden pågår utgrävningar av 1600-1700-talsbebyggelsen som ligger oförstörd under stora obebyggda ytor. Kanske kommer de kontakter som knutits mellan Riksantikvarieämbetet och estnisk antikvarisk myndighet att mynna ut i ett samarbete där den i Sverige nyupptäckta "historiska arkeologin" kan få erfarenhet och en diskussionspartner.

Historia, etnicitet och sociologi-tre fält för arkeologin

Enligt en grupp Leningradarkeologer som haft inflytande på den teoretiska miljön i staden under de två senaste decennierna kan sovjetisk arkeologi delas in i sju inriktningar, varav tre är gamla och fyra nya (Bulkin et al 1982). Enligt dem är de alla förenade av sökandet efter lagbundenheter i det arkeologiska materialet. En klassisk marxistisk grundsyn tillämpas, men den uttrycks olika. Organisationsstrukturen på LOIA ger i sig en bild av vilka inriktningar som finns.

Till de äldre traditionerna räknas *arkeologisk historia*, där det arkeologiska materialet betraktas som enbart ytterligare en historisk källa, utan egen metodik. Studier kring *etnogenes* utförs för att söka nationers och folkgruppers förhistoria. Inom *arkeologisk sociologi* undersöks de sociala systemens utveckling i förhistorisk och proto-historisk tid.

Här skall kort redogöras för den etniska inriktningen, medan mer initierad information finns att tillgå på annan plats (Klejn 1977, Bulkin, Klejn och Lebedev 1982, Trigger 1989, Kolpakov och Vishnyatsky 1990).

Medeltidens nordvästra Ryssland erbjuder med sina många folkslag en ypperlig möjlighet att studera frågor kring etnicitetsbegreppet. I området som senare lydde under Novgorod bodde baltiska, finno-ugriska och slaviska stammar med namn som Vod, Chud, Slovener, Krivicj och Izjhora. Avdelningen för Finsk-Slaviska studier vid LOIA är ett utslag av det.

Sedan 1930-talet har etniska frågor varit rikt behandlade inom sovjetisk arkeologisk forskning, om än med varierad inriktning. Då tenderade forskarna att förklara förändringar i fyndmaterialet som orsakade av intern

social utveckling utan påverkan av migration eller diffusion (Trigger 1990, s.224). Teorin bak tankegångarna kan sökas hos Nikolaj Marr, RAIMK's förste chef, som i första hand var språkforskare. Sträng iakttagelse av denna princip fick till följd att den kände arkeologen Ravdonikas på 1930-talet förklarade stora förändringar i kultur och språk inom samma folkgrupp som orsakade av teknisk utveckling så att "...in the Crimea, Japhetic-speaking Cimmerians became Iranian-speaking Scythians, who in turn became German-speaking Goths and finally Slavs" (Bulkin et al. 1982, s.275)

Inriktningen hade sin politiska grund i rädslan för utnyttjandet av arkeologin i chauvinistiskt syfte, något som man under 1930-talet sett mycket av i Västeuropa. Under 1950-talet kritiserades teorin hårt och med det nya politiska "tövädret" under 60-talet kunde man tänka sig områden i fjärran som utgångspunkt för en folkförflyttning.

Inte minst frågan om *Rus* har varit svår att diskutera. Skandinaverna ses nu som en av de etniska grupperingar som skapade grunden i den första ryska staten tillsammans med finno-ugrer och slaver. De mest extrema "Normanisterna" har fått träda tillbaka med sin åsikt om att nordborna byggde upp statsapparaten i ett primitivt stamsamhälle. Ingen förnekar längre att skandinaverna befunnit sig där. Fynden från Rjurik Gorodishche är klara tecken på direkt närvaro. Frågan om vilken uppgift de haft är dock under diskussion. (För vidare läsning om *Rus*, se Stalsberg 1989 och Gräslund 1981).

Den teoretiska basen för tolkningarna utgår från idén att arkeologiskt observerbara kulturer kan jämföras med etniska grupper. Genom att söka efter ledartefakter hos dem och isolera föremålen kan man studera folkvandringar och yttre påverkan. I sökandet efter ledartefakter för att urskilja etniska grupper brottas man till exempel med motsättningen att strävan efter synkretism i Kievriket bör ha gjort behovet av att definiera sin tillhörighet mindre starkt.

I studier med denna inriktning bör man söka efter faktorer som styr den identitetsdefinition som den medeltida människan ville göra av sig själv. Personer ur skilda strata i samhället kan ha velat definiera sig som stående utanför gemenskapen och anammat främmande seder. Likaså kan ett yttre tryck ge upphov till tydliga indikatorer på tillhörighet inom gruppen.

Att sluta sig till ett direkt samband mellan föremål och en etniskt urskilj-

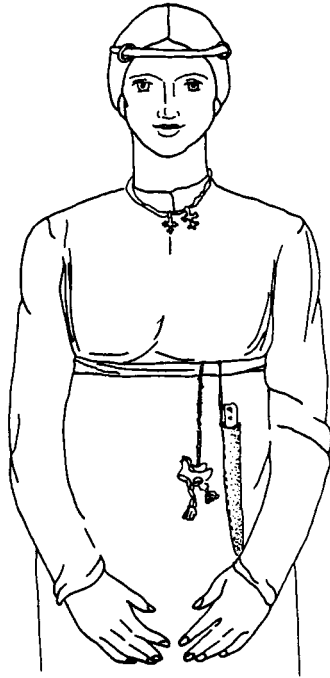

Fig.6. Kvinna från området vid Beloozero. Efter Makarov 1990.

bar grupp är oftast omöjligt. Tiden, platsen och den historiska miljön måste kvalitativt beaktas för tolkningen. Studier har gjorts i Sverige på samiskt material med detta för ögonen (Zachrisson 1984).

Kvinnan på bilden här intill får slutligen stå som ett exempel på hur man arbetar idag (Fig.6). Föremålssammansättningen i hennes grav och konstruktionstypen hos denna från Belojezero-sjön i norra Ryssland visar enligt författaren att hon är från en finsk-ugrisk stam. Hon bär en hednisk amulett i form av ett fågelformat smycke, kombinerat med ortodoxa kors runt halsen. I tolkningen beaktas gravrit, centralområdet för föremålstyperna och importer till området. Vid 1000-1100-talet influerades befolkningen här av slaverna från Novgorods land.

Fyra nya vägar inom sovjetisk arkeologi

De tre äldre inriktningarna försöker finna sin teoretiska bas utanför arkeologin (Bulkin et al 1982, s.287). Med en hårdare markering av det arkeologiska materialet försöker man finna nya vägar. *Deskriptiv arkeologi* söker efter entydiga och gemensamma definitioner av termer som "artefakt", "typ", "arkeologisk kultur". Man har inspirerats av naturvetenskapliga ämnen och söker efter ett närmast matematiskt språk för att möjliggöra jämförande studier. I väst ser de Gardin som förebild.

Med Semenovs undersökningar av bruksskador blev *arkeoteknologin* ett inslag i den sovjetiska arkeologin. Jakten på produktionsmedlen i förhistorien har varit en viktig del av samhälleliga tolkningar. Metallurgi och keramikanalyser är andra fält där man söker objektiva undersökningsmetoder. Liksom för den deskriptiva arkeologin blir behovet av en kulturhistorisk analys överhängande.

New Archaeology-vågen lämnade inte Sovjetunionen opåverkad. Kanske var man här lätt mottaglig då den rådande vetenskapsteoretiska inriktningen till viss del sammanfaller med sin västliga kusin. *Arkeologisk ekologi* behandlar människans interaktion med miljön på ett liknande sätt.

Dessa tre inriktningar verkar nå en nivå där informationen presenteras men tolkningarna uteblir. Mäta, väga, analysera och finna ett gemensamt språk för databehandling är ett viktigt led i den arkeologiska arbetsgången. För att resultaten inte skall stelna till tabeller måste den historiska kontexten införas.

Teoretisk arkeologi söker kunskap genom att dela upp arbetsmomenten i flera steg för att knäcka den kod som döljer en historisk verklighet. Artefakterna i sig bär ingen historisk information. Företrädarna kritiserar de ovan nämnda teoribildningarna för att överdriva ett av stegen i analysen. En syntes måste nås genom att först sammanställa det fragmentariska källmaterialet och därefter söka tvärvetenskapliga tolkningar.

Teoretisk arkeologi rör sig med begrepp som kräver konkreta exempel för att bli förståeliga. Språksvårigheter gjorde att kunskapen om den stannade vid teorin.

Besöket på LOIA och Eremitaget gav en rik inblick i material och intreseriktningar hos enskilda forskare. Mötet med nya typer av föremål och

deras kontext ger impulser för vidare studier på svensk botten. Dr Nadja Platonovas undersökningar kring mötet mellan kristen kult och traditionella seder gav förståelse för hur en syntes kan skapas där man medeltiden igenom begravs med gravgåvor i hög, men trots allt betraktar sig som troende kristen. Är vår definition av kristet-icke kristet lika snävt hållen som vårt anglo-saxiska perspektiv på arkeologin?

Mats Roslund

Lund och Sigtuna

Litteratur

- Bulkin, V. A., L. S. Klejn och Lebedev, G.S. Attainments and problems of Soviet Archaeology. *World Archaeology*, vol. 13 no. 3. 1982.
- Callmer, J. The archaeology of Kiev ca 500-1000 - a survey. *Les Pays du Nord et Byzance (Scandinavie et Byzance). Actes du colloque nordique et international de byzantinologie*. 1981.
- Gorionova, V.M. *Gorodok na Lovat X-XII v.v. K probleme stanovlenija goroda severnoj Rusi*. 1988. (Avhandling i historia, ej publicerad).
- Gräslund, A-S. *Normannerproblemet - en översikt*. Kompendium från Arkeologiska institutionen i Uppsala. 1981.
- Janin, V. Ladoga und Nowgorod. I Herrmann (red.) *Welt der Slawen*. 1986.
- *Das frühe Novgorod. Oldenburg-Wolin-Staraja Ladoga-Novgorod-Kiev. Handel und Handelsverbindungen im südlichen und östlichen Ostseeraum während des frühen Mittelalters, Bericht der Römisch- Germanischen Kommission*, 69. 1989.
- Klejn, L.S. A panorama of theoretical archaeology. *Current Anthropology* 18. 1977.
- Kolchin, B.A. (red.). *Drevnjaja Rus. Gorod, samok, selo. Archeologija SSSR*. 1985.
- *Wooden artifacts from Medieval Novgorod. BAR international series 495 (I+II)*. 1989.
- Kolpakov, E.M. och L.B. Vishnyatsky, L.B. Current theoretical discussion in Soviet archaeology: an essay. *Fennoscandia Archaeologica VII*. 1990.
- Makarov, N.A. *Na selenie russkogo severa v. XI-XIII v.v.* 1990.

- Nosov, E.N. New Data on the Rurik Goroditshe near Novgorod. *Fennoscandia Archaeologica IV*. 1987.
- Stalsberg, A. The Scandinavian Viking Age finds in Rus'. Overview and analysis. *Oldenburg-Wolin-Staraja Ladoga-Novgorod-Kiev. Handel und Handelsverbindungen im südlichen und östlichen Ostseeraum während das frühen Mittelalters, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 69*. 1989.
- Thompson, W. *Novgorod the Great. Excavations at the Medieval City directed by A.V.Artsikhovsky and B.A.Kolchin*. 1967.
- Trigger, B. G. *A History of Archaeological thought*. 1989.
- Zachrisson, I. Etnicitetsproblemet i praktiken: samiska metaldepåer och gravar i norra Sverige. *AmS-Varia 15*. 1985.

Tack till Bozena Werbart och Johan Callmer för granskning av den ryska stavningen och översättningshjälp.

STREJFTOG I ESTLAND

Til Tallinn

Fra havet fremtræder Tallinn endnu som en hansestad (fig 1). Silhuetten af spir, tårne og tage brydes blot af enkelte skorstene og høje hoteller, der påminder om en senere tid. Piritas mægtige kirkegavl skimtes til bagbord under indsejlingen, og i det fjerne synes selve horisonten at være krenleret.

Faktisk rejste vi til Estlands hovedstad Tallinn med ordinært fly og mødte her byens grå bagside. Horisontens talrige tinder var rækker af boligblokke, hvor Partisani 23 i Lasnamä blandt russiske tilflyttere blev vort første og kortvarige hjem. Fra denne periferi erobrede vi middelalderbyen. Indtog kvarterene med træhuse og byportene for at rykke ind på Hotel Balti i læ af Nonnetårmet og senere ind i et gæstehus nær vort mål.

Vi var hverken turister eller forretningsfolk, men fire nysgerrige middelalderarkæologer Gunhild Eriksdotter, Karna Jönsson, Anders Reinsnert og jeg, alle knyttet til seminaret i Lund. Vi blev udsendt sommeren 1990 af Riksantikvarieämbetet for at udføre en udgravning ved St Michaels kloster i Tallinn.

Forberedelserne, forventningerne og ængstelsen for dette nære, men alligevel ukendte Estland, var pludselig fortid. De første dages kulturшок afløstes af hverdagens arbejde og refleksion. Snart skred vi oprømte og selvsikre i gaderne og besøgte andre dele af landet (fig 2).

Gennem to intensive måneder blev vi bombarderet med indtryk: Varme håndtryk, vaklende stilladser, blomsterkoner, halve tagrender, fyldte busser, pastelfarvede fasader, Vana Tallinns sødme, rubelveksling, labyrintiske kældre, Toompeas nattehimmel, fugtige kirkemure, sprogforbistring og talløse hypokauster. Tilbage i velstandens og frihedens Skandinavien er det tid at berette om nogle af vore erfaringer.

Danskernes borg

Navnet på hovedstaden har skiftet lige som herskerne. Den arabiske geograf al Idrisi placerede i 1154 byen og fæstningen "Quluven" på sit verdenskort. På russisk var navnet "Koluvan" efter den estniske sagnhelt Kalev. Dansk-

Fig 1. Tallinn fra havet 1615 med bymuren, Olavskirken og Toompea. Efter Johansen 1951.

ernes borg "Lyndanise" omtales 1223 i Henrik af Letlands krønike. Ved 1250 blev stedet kaldt "Rævelborg" måske i betydningen "klippeborg". Det danske og tyske navn blev "Reval". Det nuværende navn "Tallinn" er estnisk og betyder "danskernes borg".

Byen og landets historie er en beretning om udenlandsk herrevælde. Tallinn og det nordre Estland blev erobret af danskerne i 1219, behersket af de tyske Sværdriddere 1227-38, atter af danskerne til 1346, da området blev solgt af Valdemar Atterdag til Tyske Orden. Landet var svensk fra 1561. Byen blev, som det sidste svenske støttepunkt i Baltikum, indtaget af zar Peter den Store i 1710, året efter slaget ved Poltava. Russerne var her til 1918. Efter krig med både den røde hær og tyskerne fik Estland sin "frihedstid". I det hemmelige tillæg i traktaten mellem Molotov og Ribbentrop i 1939 blev Estland underlagt Sovjetunionen. Landet blev okkuperet året efter. Tyskerne var her i "Ostland" 1941-44, derefter atter Sovjet. Nu 50 år senere har en folkeafstemning fundet sted om selvstændigheden, men Estland er endnu en sovjetisk republik.

Valdemar den Store ledte et flådetogt til Estland allerede 1170, men det

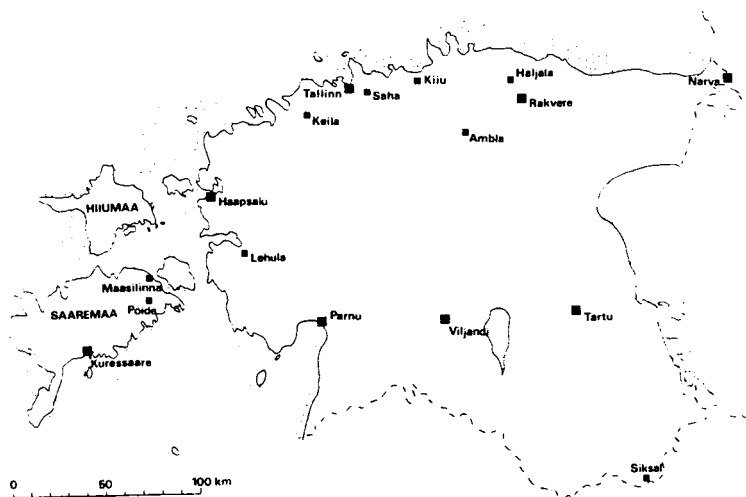

Fig 2. Estland med besøgte og ubesøgte steder.

er året 1219, som markerer et højdepunkt i den danske ekspansion i Østersøen. En dansk og vendisk korsfarerhær under ledelse af sønnen Valdemar Sejr vandt da herredømmet over det nordre Estland, landskaberne Harrien, Reval og Wierland¹. En sen tradition beretter, at Dannebrog faldt ned fra himmelen under det afgørende slag ved Lyndanise. Et hvidt kors på rød bund kan faktisk være blevet anvendt som korstogsbanner. Store kors blev opsat som tegn på danskernes herredømme og vievand fordelt til lokale ledere for at blive stænket på hedningerne. Kongen havde forenet kristen pligt med politiske muligheder².

Tallinn er præget af sin middelalder, turisme og kommers. Borgen, bymuren, kirkerne, klostrene, rådhuset, torvet, gaderne og de mange stenhuse fremkalder utvetydigt billedet af en europæisk middelalderby. Måske ledes tankerne til Visby. Bymuren i Tallinn er ikke bevaret i samme udstrækning,

men stenhusene er mange flere, og byen er ikke et museum. Det store stenbrolagte torv foran rådhuset er ikke omdannet til parkeringsplads, men er et levende midtpunkt. Her samles turister, sortbørshajer og nationalister, musikanter og punkere, flanører og forelskede. Ud fra Apotekets port ringler køen af folk, som vil købe tobak. Og her patruljerer militsen.

Det estniske flag vejer fra "Lange Hermann", borgens 46 m høje hjørnetårn. Borgen fra 1219 blev udbygget gennem hele middelalderen lige som fæstningen, der beskyttede lavbyen. I 1500-årene var Toompea, Dombjerg, således omgivet af en 1,1 km lang ringmur med 19 tårne, og lavbyen var befæstet med en 2,4 km lang mur med 8 porttårne, 11 fortårne og 27 murtårne (fig 3). Af alt dette er bevaret 1,9 km mur og 26 tårne, dertil kommer nogle bastioner og voldgrave ³.

Kirkerne og klostrene vidner også om historiske omvæltninger. Den dystre domkirke St Maria er fyldt med flag, skjolde og gravmonumenter fra den svenske stormagtstid. Sognekirken St Nicolai, der blev ramt af bomber i 1944 og brændte i 1982, udnyttes som kunstmuseum og for koncerter. Sognekirken St Olai anvendes af baptisterne, mens dens høje tårn rummer KGB's antenner. Helligåndskirken anvendes af protestanterne og cisterciensernes klosterkirke St Michael af en russisk-ortodoks menighed. Dominikanernes St Katharina er forvandlet til garage, og en svensk garnisonskirke rummer en sportsklub ⁴.

Udenfor Tallinn ligger Pirita, eller Mariendal, et birgittinerkloster grundlagt af tre købmænd i 1407 og indviet 1436. Klosteret blev ødelagt i 1577 under den livlandske krig, da russiske tropper slog lejr i kirken. Trods et nærliggende Olympiade-center og en noget hårdhændet restaurering er ruinerne endnu monumentale i ordets rette betydning.

Tallinn blev en vigtig havn for handelen med Pskov og Novgorod. Transithandelen er fortid, men vi kan endnu følge dens spor i de talrige middelalderlige stenhuse, der kombinerede boligen, forretningen og magasinet. Ud til gaden lå et stort handelsrum, hvor loftet blev støttet af en søjle, med ildsted i hjørnet og måske en trappe. Bagtil fandtes boligen og i de øvre stokværk magasinerne med lasteluger. Huset blev opvarmet fra en hypokaust i kælderen. Mange huse er restaureret, mens flere gemmer sig bag en snavset puds ⁵.

2 verdenskrig var brutal mod mennesker og mange monumenter ⁶. For-

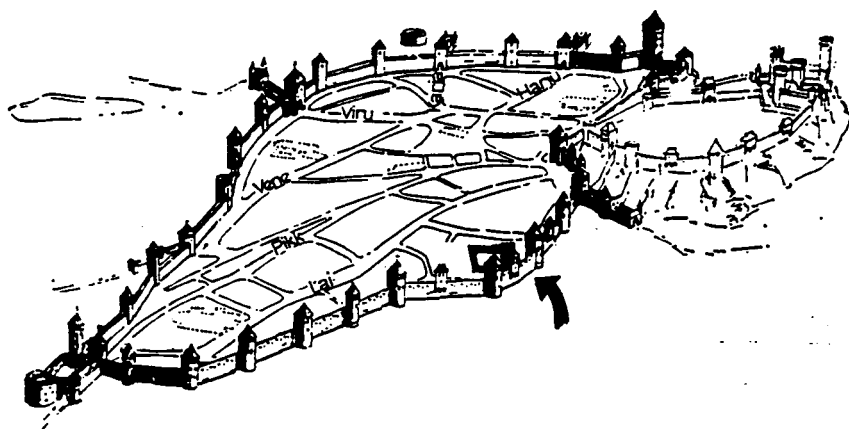

Fig 3. Tallinns befæstning og gadenet med markering af Michaelsklosteret. Efter Mäeva-li 1990.

faldet er også et faktum lige som behovet for restaurering. Desværre har PKZ (Polske værksteder for konservering af kulturel ejendom) været forskrækkelig effektiv i at skabe en moderne fortid. Siden en aftale i 1978 mellem Moskva og Warszawa, fremmet af Olympiaden i 1980, har årligt måske 130 indkaldte håndværkere været aktive ved restaureringer i Tallinns bykerne. Tykke Margrethe, Café Gnom, Café Majasmokk, Raekoja 12 - overalt PKZ⁷.

Vi genkender let de restaurerede bygninger ved deres valg af farver, afsavn på patina og brug af cement og beton. Døre og vinduer genopbygges efter få spor. Slidte og defekte dele skiftes ud. Tage støbes i beton af hensyn til brandfaren og males som træ. Husene bliver brugbare, måske smukke, men alderen er borte. Indtrykket bliver en steril eller "cementeret middelalder". Rive og restaurere!

Michaelsklosteret

Når vi passerede den stilfærdige Suur-Klostri gade var det umiddelbart kun navnet, som kunne antyde, at kirken og skolen skjuler et engang betydningsfuldt nonnekloster. Middelalderens murværk blev først synligt ved et

besøg i kirken, nede i kælderen under klasserummene og inde på gården.

St Michaels kloster blev grundlagt af kong Erik Plovpenning i 1249. Moderklosteret var måske Vor Frue i Roskilde. Mens mandsklostrene ofte lå fjernt fra købstæderne, helst i øde bygder, blev nonneklosteret her lagt udenfor den befæstede by, lige som Solberga kloster lå tæt udenfor Visbys stadsmur. Det blev placeret, hvor kong Valdemar lod opføre et kapel viet St Vencel til minde om sin sejr, måske netop hvor korsbanneret kom til syne. Klosteret lå udenfor lavbyen til 1310, da statholderen Jens Kanne fik til opgave af kong Erik Menved, at udvide bymuren. Nonnerne måtte selv betale den endnu frygtindgydende strækning rundt om klosteret. En snes år efter reformationen, nemlig i 1543, blev klosteret omdannet til pigeskole og i 1631 til et kongeligt gymnasium for drenge, Gustaf II Adolfs Gymnasium⁸.

Klosterets ældste del er hallekirkens østparti (fig 4). Næsten overalt er kalkstenen dækket af tykke pudslag, men i koret bag ikonostasen, hvor kvinder ikke tillades adgang, ses en velbevaret tolvkantet pille fra kloster-tiden. De enkle grathvælv er også oprindelige. Og der er aftryk efter pulpituret, hvor nonnerne måtte opholde sig under messen. Udvendigt ses endnu deres indgang til kirken fra østfløjens celler gennem en lille kanap i 2 stokværk.

Efter at have været garnisonskirke fra 1631, blev den i 1716 overdraget til en russisk ortodoks menighed. Og i 1827-30 fik kirken sit nyklassicistiske udseende ved en ombygning, der i ældre litteratur er blevet beskrevet som en russificering og skænding af germansk bygningskunst.

Nord for kirken blev efterhånden opført tre klosterlænger, der blev ombygget i 1630'erne og især i 1800-årene, så det nu er vanskeligt at skelne gammelt fra nyt. Bedst bevaret er østfløjens nedre stokværk. Det øvre, som rummede nonnernes celler, blev fjernet så sent som 1922, da fløjen blev hjemsted for et bryggeri. Kælderen blev tømt for affald og jord, da bryggeriet behøvede lagerrum for sin øl. Her åbenbares, hvad som sikkert var klosterets bibliotek, kapitelsal, endnu en sal og spor af en trappe op til cellerne. Velformede hvælv, kapitæler og piller, som fortsætter under betongulvet, erindrer om kirker på Gotland. Dørene og vinduerne er udvendigt endnu halvt dækkede af jord. De fornemme rum er ved kulturlagenes vækst blevet en mørk kælder, vanskelig at besøge og hyppigt oversvømmet.

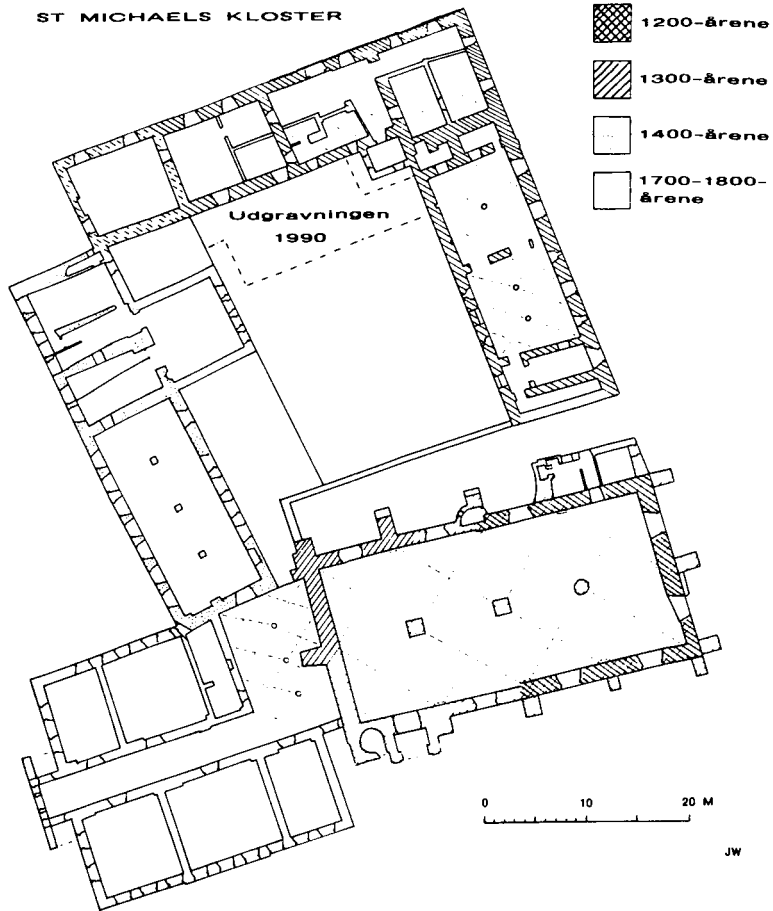

Fig 4. Plan over Michaelsklosteret med udgravningsfeltet 1990. Dateringer efter Naber 1981.

Skolen behøver en restaurering og bedre forbindelser mellem fløjene. Hensigten er at sænke terrænet inde på gården til det oprindelige niveau og at opbygge en ny ydre forbindelsesgang på sporene af klostergangen. Vor opgave var og er at foretage en arkæologisk udgravning af klostergården samtidig med undersøgelser af murværket og gerne at finde klostergangens fundamenter forud for ombygningen. Men blev gangen nogensinde fuldført, og hvad andet gemte sig under klausurens opfyldning?

På klostergården

Vor arbejdsplads gennem to måneder skulle blive en gård i skyggen af Michaelskirken og skolens høje mure. Her var vi overladt til ravnens skrig, vor egne stemmer og gravemaskinens larm.

Vi skulle dokumentere jordlagene med deres spor og det nærliggende murværk inden sænkningen af terrænet og skolens ombygning. Undersøgelsen skulle fordeles på 3 feltzoner og ske i samarbejde med AGU (slags estnisk udgravningskontor) ved arkæologen Jaan Tamm og Eesti Restauratør ved bygningshistorikeren Boris Dubovik.

Så vidt muligt arbejdede vi som i Sverige. De øvre jordmasser blev fjernet med maskine (fig 5). Feltet blev oprenset og arbejdet fortsat med spader, skovle og graveskeer i nævnte rækkefølge. Vi gravede i stik og 2 x 2 m's ruter. Jorden blev gennemgået på hjemmelavede hakkeborde. Hvert niveau blev tegnet lige som profilbalke, der forbandt lagene med murværket. Til hjælp havde vi et vekslende antal skoleelever i alderen 11 til 16 år.

Ville vi finde spor af bebyggelse ældre end klosteret? Hvornår blev klosterfløjene opført? Havde der været en gang rundt hele gården? Hvordan blev klostergården udnyttet, og hvad skete efter reformationen?

Denne første sæson kunne vi undersøge et område langs nordfløjen på 170 m² af gårdens mere end 650 m². Kulturlagene udgjorde måske 1,7 m, hvoraf de 1,3 m blev borgravet med maskinen. Sporene kan groft opdeles i 6 faser:

Nederst fandt vi strandsand (fase 1) dækket af formuldet vegetation (fase 2). Herover var påført en fundtom opfyldning af rent sand (fase 3), som vi alt for længe troede var undergrund. Inden opførelsen af klosteret er området således blevet udjævnet og dræneret. Umiddelbart ovenpå sandet

Fig 5. Udgravningen ved Michaelsklosteret 1990.
Foto Anders Reisernt.

fundtes spor af et hus med tagbærende midtstolper og lergulv (fase 4). Tidligt stengods daterer huset til 1200-årene. Kalkstensrester og mørtel på gulvet antyder at bygningen blev anvendt af håndværkerne under opførelsen af klosteret. Nordfløjen blev rejst ved 1300, og til vore estniske kollegers overraskelse blev klostergården derefter udnyttet til begravelser (fase 5). Langs nordfløjen kunne vi i nærkamp med grundvand og regnvand afdekke mindst 5 grave, der gennemskar dræneringslaget. Løse knogler afslørede at gravene oprindeligt har været flere. Af yngre spor (fase 6) kan nævnes dele af en stenlægning og kældermure ⁹.

Fundmaterialet kunne lige så godt have været fremdraget i Lund. En dobbeltkam, rødgods, tidligt stengods, Siegburg, arkitekturdetaljer og dyrebene. I den ene kælder fandt vi mere eksotiske sager fra årtierne inden 1 verdenskrig, nemlig russiske fajancer, kopper, tallerkener og fade, vin- og parfume flasker, tandbørster fra St Petersburg og Paris, knapper, blækhus og briller.

Alle spørgsmål kunne ikke besvares det første år. Der var ingen ældre bebyggelse, men en træbygning, som måske fungerede som byggehytte. Nordfløjen kan foreløbigt dateres til ca 1300. Det tydelige dræneringslag bør tillade, at klosterfløjenes indbyrdes kronologi fastlægges. En klostergang kunne ikke påvises langs nordfløjen, derimod flere grave og senere

spor.

Spørgsmålene ind for de kommende sæsoner er mange: Kan vi præcisere dateringerne? Vil vi finde flere træbygninger, spor af håndværk og en brønd? Er der rester af klostergangen langs østfløjen? Det er også fristende at inddrage selve østfløjen i undersøgelsen. Hvad gemmer gulvet i den hvælvede kælder? Hvordan var forbindelsen mellem østfløjen og kirken? Og mere vidtgående - kan vi vurdere klosterets udvikling i forhold til bymuren og bebyggelsen? Blot et stenkast fra vor gård i gaderne Lai og Aida undersøges således middelalderlige stenhuse, som kan have stået på klosterets grund.

Hvordan oplevede vi så at arbejde 2 måneder bag resterne af jerntæppet? Selvfølgelig forløb udgravningen ikke uden problemer. Den estniske organisation forblev længe et mysterium for os. Målsætningen og ansvarsfordelingen var uklar. Vi var "ineffektive" efter egen målestok, fordi praktiske ting tog lang tid. Arbejdet med traktorgraveren gik langsomt, da dens kapacitet var beskednen. Oplæringen af eleverne krævede tålmodighed. Snart mødte 3, snart 15. Det var også vanskeligt at skaffe brugbare redskaber. Hakkebordene blev gjort af genbrugte planker og søm. Al regnvand fra skolens tage ville til vort felt. Uden pumpe måtte vandet fjernes med spande. Rengøringen af fundene på skolens toilet, undertiden uden vand, var heller ikke let. Og vi savnede at have estniske kolleger med os i felt.

Set fra estnisk side var vi sikkert også besværlige. Vore krav og forventninger til indkvartering, mad og redskaber var uvante. Vi havde et forspring ved bedre at beherske engelsk, som var feltsproget. Vi savnede et indbyrdes hieraki, der gjorde det nødvendigt at forhandle med alle ind for beslutninger. Til deres forbløffelse deltog vi aktivt ikke blot i dokumentationen, men også i selve gravningen. Vort vestlige arbejdstempo var uvant. Og vor trang til selv at strejfe i Tallinn og omlandet en gensidig prøvelse.

Fra Haapsalu til Siksäl

Vi var ikke blot i Tallinn, men fik generøse muligheder for at se andre dele af Estland. Med tog, biler og busser besøgte vi museer, monumenter og især andre udgravninger, alt fra jernalderen til nutiden. Under rejsen kunne vi lære at kende landskabet, kulturen og esterne, spørge og lytte.

Bag landskabets skønhed lurede grumheden. Stendiger i skoven vidnede

om gamle marker. Ødegårde berettede om deportationer. Lange øde strækninger blev pludselig brudt af moderne højblokke. Den feudale arv, de tyskbaltiske hovedgårde, var nu statsbrug eller i forfald.

Og vi oplevede en lyslevende mandlig kultur blandt arkæologerne, hvor lejrbalet og ladens halm foretrakkes for byens nære bekvemmelighed - og familie. Mændene beretter historier, mens det fyldte krus går fra hånd til hånd rundt ilden. Kvinderne lytter og laver maden.

Nær St Nicolai kapel i Saha glimtede atter ofrede mønter under mosset i nogle skålgruber. Og ved siden af vestportalen, under en niche for en votivfigur, fandtes en åbning gennem muren for indkast af penge, når kapellet var låst. På indsiden ville mønterne vel trille ned i en offerstok. Indkastet fungerede iøvrigt fortrinligt.

Det ottekantede kirketårn i Haljala (Haljal) ved vejen mellem Tallinn og Narva, og nær Rakveres havn, var et utvetydigt eksempel på et fæstningstårn med sine skydeskår og kamin. Haljala lige som andre estniske fæstningskirker kom til nytte i strider mellem den Tyske Orden og vasaller, ved indfald fra øst - og som tilflugtssted for præsten ved bondeoprør. Det synes her fuldt forsvarligt at anvende begrebet "forsvarskirke" ¹⁰.

Vi besøgte også borgtårnet i Kiiu (Kyda), borgen i Rakvere (Wesenburg), udgravningen i bispeborgen i Lehula (Leal), bygravningerne i Pärnu (Pernau), Viljandi (Fellin) og Tartu (Dorpat). Så ruinen af St Jaan i Tartu (atter PKZ) med dens terrakotta-figurer og den videnskabshistoriske udstilling indrettet i domkirkens kor. Men især kan tre steder fremhæves nemlig Haapsalu, Saaremaa og Siksäl.

Haapsalu (Hapsal) er en middelalderlig by ved vestkysten, hvor der endnu findes et svensk-talende mindretal. Vi blev vist rundt af svensk-esten Ervin-Johan Sedman, der har været dømt til 25 års fængsel, men slap ud efter 6 år i 1956, som så mange andre.

I Haapsalu stod tiden bogstaveligt stille. Byens offentlige ure var alle gået i stå. De mange forfaldne trævillaer og haver vidner om byens popularitet som kursted i årtierne rundt århundredeskiftet. Overgroede marmortrætter flankeret af løver leder endnu ned i vandet. Og hvor engang én familie boede i en villa, findes der nu måske 5 eller 6 ¹¹.

Midt i byen ligger de skamferede ruiner af en konventsborg omgivet af ringmur og bastioner. Borgen tilhørte ærkesbisen af Riga. Sydfløjen var

domkirke, dernæst tysk sognekirke til 1939. Siden blev den hestestald, lager for kemikalier, kornmagasin og skulle ombygges til svømmebassin. Nu bliver ruinen restaureret. Cement overalt, indvendigt og udvendigt. Kirkegulvet støbt i beton uden at være blevet undersøgt. Ventilationsrør tværs gennem murværket, riller indhugget for ledninger, grøfter uden dokumentation. Det hidtil værste vi har set!

Rejsens højdepunkt var nok vor egensindige udflugt til Saaremaa (Øsel). Øen har været helt afspærret for udlændinge og endnu behøves specielt visum til både os og esterne selv.

Den flade kalkstensø påminder om Gotland og Öland, blot er her ingen turister, campingvogne eller sommerhuse. Flere kirker var iklædt stilladser. Murene kunne være absolut grønne af fugt - altså indvendigt. Her var også højtsiddende døre i triumfbuen, sakristier med kamin i det øvre stokværk¹², borgen Maasilinna (Soneburg) med underjordiske hvælvede rum, som ikke er blevet undersøgt, dertil vindmøller og panserspæringer.

Estlands, og vel Baltikums, bedst bevarede borg Kuressaare (Arensburg) ligger på Saaremaas sydkyst. Den er nu hjemsted for en oplysende og velbesøgt udstilling om øens historie fra stenalderen til nutiden. Den første borg på stedet var et kastel med ringmur dendrodateret til 1262/63. Konventsborgen (fig 6), der både var et kloster og en borg, blev opført i 1300-årene, ringmuren med flankeringstårne tilkom i 1400-årene, voldene og bastionerne i 1600-årene. Fløjene er indbyrdes forbundet via en klostergang i to stokværk, der indrammer borggården. I hjørnet ville en angriber blive overrasket af et manteltårn (et tårn indeni et tårn) med et skræmmende dybt fængselshul¹³.

Sidst skal omtales en gravplads i Siksäl, nær den russiske grænse. Vi besøgte her en udgravning. På en lille bakke nær landsbyen er beboerne blevet begravet med sine arm- og fingerringe, hoved- og halssmykker, måske med en mønt, kniv, økse eller spydspids. Forhistorie? Nej, gravpladsen har været udnyttet fra ca 1000 til 1500-årene. Omkring 2000 sådanne gravfelter kendes i Estland. De fleste ophørte i den svenske tid, i 1600-årene, men nogle steder fortsatte de til 1800-årene. Indenfor rammerne af den kristne religion med dens kirker og vidstrakte sogne eksisterede altså lokale gravpladser af hedensk karakter¹⁴.

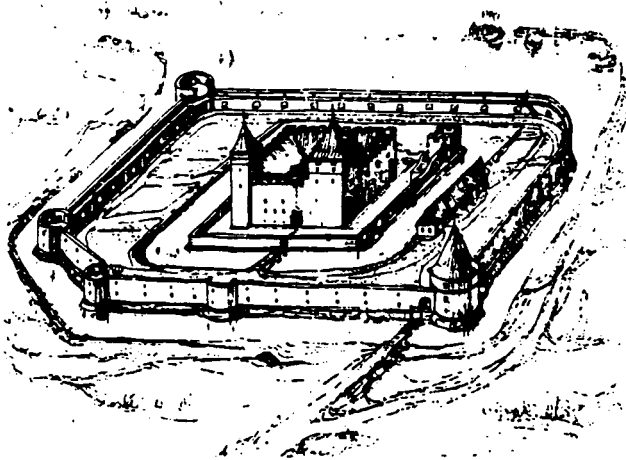
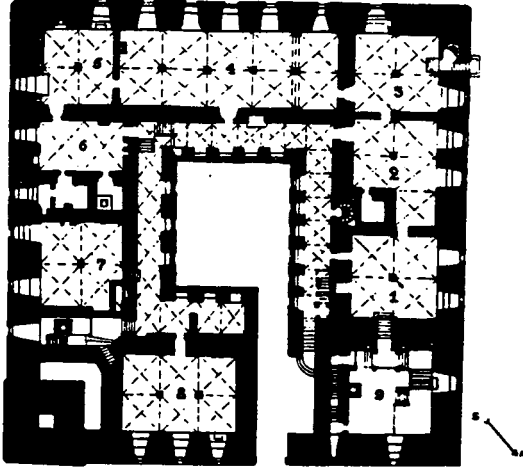

Fig 6. Grundplan af konventsborgen i Kuressaare (Arensburg) og dens formodede udseende i midten af 1500-årene. Efter Aluve 1980.

Estniske erfaringer

Det estniske landskab kunne snart minde om det midtjyske Søhøjland, snart om Småland eller Gotland. Pludselig kunne afstanden krympe, som når vi traf ridderen og rigsråden Jens Kanne, der ikke blot var statholder i Estland, men også havde en gård i Baldringetorp ved Ystad og var foged for ærkebispens i Herrestads herred og på Bornholm. Og hele tiden blev vi konfronteret med vore egne fordomme om det kommunistiske "øst" og esternes myter om det kapitalistiske "vest".

I det fremmede skærpes opmærksomheden på forholdet mellem vi og dem, det velkendte og det anderledes. Ligheder og forskelle fremhæves. Hensigten med vor rejse var selvfølgelig at udføre et arkæologisk arbejde, men det vigtigste var måske erfaringerne udenfor feltet. Personligt vil jeg her fremhæve 7 områder:

Middelalderkulturen: Østersøen har i mange år dannet en politisk og mental grænse. Vi er mere hjemme i New York end Tallinn. Det var derfor en overraskelse at selv erfare alt, som er og har været fælles. Når jeg umiddelbart efter opholdet i Tallinn rejste videre til Tønsberg i Norge var lighederne iøjnefaldende. Nok bør Tallinns talrige stenhuse ikke sammenlignes med Tønsbergs måske tre stenkældre, eller Toompea med Slottsfjellet, men spørgsmål om betydningen af begreber som bod og gård er de samme. Byens institutioner er identiske. Og vi udforsker måske i begge tilfælde byplanens udformning, matriklernes udnyttelse og den sociale topografi. Spændvidden er stor, men vi bevæger os her indenfor samme urbane middelalderkultur.

Magten og afmagten: Vi fik også et billede af den kristne kultur, som noget fremmed og påtvunget, der blev opretholdt med magt. De mange og stærke fæstninger var ikke blot materielle symboler, men nødvendige værn. Tallinn blev således belejret af en bondehær under et voldsomt oprør i 1343, hvor også kirker blev angrebet. Bønderne blev dog massakreret af en tysk ridderhær ¹⁵.

Netop oprørets brudflade kan et kort øjeblik kaste lys over langvarige undertrykte modsætninger mellem magten og afmagten. Vi ser de befæstede byer, borge og kirker som kristne øer i et hedensk hav. Herfra glider tankerne til 1200-årenes borge og kirker ved Kalmar, på Öland og Bornholm, der kan have haft samme position i en overgangstid. Er det samme

modsætning mellem den officielle kristne religion og norrøne religiøsitet, vi møder i de gotlandske kirkegårdes grave med "hedenske" gaver og i de bornholmske gravpladser fjernt fra de romanske kirker, hvor man forgæves har ledt efter tidlige trækirker? I Estland varede overgangsperioden 4-500 år, hos os måske 100 år. Eller var det det norrøne og kristne forenet mentalt?

Estnisk og svensk arkæologi: Den byarkæologiske praksis vi iagttog i Estland levede op til vore egne krav. Men man arbejder helt traditionelt. Monumenter beskrives og sammenlignes, fakta lægges til fakta. Den engang "nye arkæologi" og andre angloamerikanske tendenser har ikke krydset Østersøen. Jerntæppet har hæmmet udbyttet af personer, litteratur og ideer. De kender ikke "NAA" og vi næppe deres bibliografiske oversigt "NEABN" ¹⁶.

Millioner af "frihedstidens" bøger, tidsskrifter og aviser blev ødelagt af den stalinistiske censur. Et besøg i Eesti Restaurators bibliotek var da også deprimerende. Her fandtes Lenins samlede værker og Breznev's taler, men ikke meget om Skandinavien. Og hvor esterne har lange ventetider for at trykke afhandlinger, vader vi i unyttigt papir. Som "rige" vesterlændinge kan vi afgørende bidrage til en forbedring ved at modtage estniske arkæologer på vore gravninger, udveksle litteratur og træffes på konferencer.

Den cementerede middelalder: I Gamle Tallinn som i andre østeuropæiske byer møder vi, hvad den norske arkitekt Thomas Thiis-Evensen kalder, den "tætte" eller "humanistiske by" i modsætning til den moderne og ensformige "systemby". Den "tætte by" har sine rødder i middelalderens gader og bebyggelse, mens fasader og detaljer tilhører senere epoker. Den er tilpasset terrænet, præget af sin historie og identitet. Middelalderens humanistiske by er bevaret i øst af økonomisk stagnation, få biler og afsavn på private initiativer forenet med bevidsthed om byen som historisk mødested ¹⁷.

Men middelalderbyen er ikke blot bevaret, den er forfalden. Mindesmærker, kirkegårde og slotte har bevidst fået lov at forfalde som et borgerligt og nationalt arv. Bygninger forfalder, da staten ejer dem, og ingen derfor føler et ansvar for deres vedligeholdelse. Andre bygninger er blevet grundigt cementeret ved restaureringer, så det snart vil blive nødvendigt at restaurere igen for at fjerne det nye. Her savnes en diskussion om hensigter og principper, hvor vi måske kan bidrage med egne dårlige erfaringer.

Behovet gælder ikke blot teori. Tagrender og tagrør var med få undtagelser defekte i Tallinn. Regnvandet løber derfor ofte ind i muren halvt nede af husvæggen. En teknisk løsning af dette problem vil få større betydning end mange fagre ord om samarbejde.

De kommende år kan betyde en tilpasning til de rå markeds kræfter. Det pittoreske øst vil blive oversvømmet med projektmagere og pengestærke turister. Husene er billige. Måske erstattes den svenske sommerbolig på Fårö med et hus på Saaremaa. Da kan antallet af nedrivninger og uheldige restaureringer øge drastisk. Er Estland beredt?

Historiens brug og misbrug: I det fremmede er det lettere at få øje på brugt og misbrugt af historien end hjemme. Historien er bevidst og ubevidst blevet udnyttet for at retfærdiggøre den udenlandske indflydelse, socialismen eller selvstændighed. I forskningen om indkaldte håndværkere, handelsveje, købstadslove og arkitekturens impulser skimtes tvivlsomme motiver. I mellemkrigstiden møder vi således en påfaldende diskussion om kirkearkitekturen var påvirket fra Tyskland eller Gotland.¹⁸

Mindre subtile er plakaterne, skolebøgerne, udstillingerne og monumenterne. Frihedstidens mindesmærker blev sprængt. Museerne ledte pædagogisk frem til den frivillige optagelse i Sovjetunionen. Men nu har det vendt. Ved Suure Jaani er et mindesmærke for frihedskampen 1918-20 netop blevet restaureret lige som en statue af den estniske leder Lembit (død 1217). Og i det historiske museum ved Maarjamägi mellem Tallinn og Pirita vises en dristig og tankevækkende udstilling om Stalintiden. Om okkupationen, Stalinkulten, henrettelserne, deportationerne og livet i lejrene. Udstillingen hævder, at Sovjets fremskridt til 1956 byggede på en slaveøkonomi.

Arkæologens perspektiv: Arkæologer studerer gerne forandringer i fortiden og deres årsager. I Østeuropa og Sovjetunionen kan vi iagttage en hurtig forandring, der udgravet om mange år, vil blive beskrevet som et systemkollaps på linje med Romerriget eller Mayakulturen. Her findes muligheder for at udføre samtidsarkæologi. Måske kan vi følge udviklingen i den offentlige arkitektur. Følge dannelsen af forskellige økonomiske sfærer. Eller se vestens indflydelse i den symbolværdi som tillægges vore varer. Samtidig erindrer Estland om betydningen af det imaterielle, som sangen og musikken, der er så vanskelig at fremgrave.

Tidsrejsen: At besøge Estland opleves ikke kun som en rejse i rummet, men som et midlertidigt ophold i en anden tid. Afstanden til Estland er krympet, rejsen kan gå hurtigt, ihvertfælde for os, men endnu findes afgørende forskelle. Om formiddagen kunne jeg stå i en lang kø hos en mælkehandler og ved aftenstid efter at have passeret Helsingfors, Arlanda og Sturup atter vælge og vrage i Domus, selv som fattig doktorand. En synkronisering vil tage årtier, er måske umulig - eller ikke ønskelig.

Jes Wienberg

Lund

Noter

- 1 Området beskrives i "Estlandslisten" i Kong Valdemars Jordebog. Listen kommenteres i Johansen 1933 over mere end 1000 sider.
- 2 Johansen 1951 om grundlæggelsen af Tallinn, Christiansen 1980 s 105ff om klostrene i øst
- 3 Zobel 1980 om Tallinns befæstning
- 4 Mäeväli 1990 om byens monumenter
- 5 Üprus 1976 om bebyggelsen
- 6 Tuulse 1948 om ødelæggelse af monumenter og kunst i Estland 1941-44
- 7 Tamm 1985 om restaureringerne i Tallinn
- 8 Kühnert 1924, Schmidt 1941 s 192ff og Maiste 1990 om klosterets historie
- 9 Eriksdotter & Reisnert 1991 om udgravningen
- 10 Jvf Tuulse 1945 s 249: "Försvarskyrkorna på Ösel skulle kuva de gamle oroliga sjöfarana i deras eget land och slutligen även skydda för såväl utifrån som inifrån hotande tillfällig fara"
- 11 Sedman 1990 om Haapsalus historie
- 12 Aasma 1989 om kirkerne på Øsel
- 13 Tuulse 1942 alment i disputats om borgene i Estland og Letland, Aluve 1980 om Kuressaare
- 14 Valk 1990
- 15 Jakobsson 1989 om oprøret 1343
- 16 "Nõukogude Eesti Arheoloogia Bibliograafiline Nimestik 1940-1985" dvs en arkæ-

- ologisk bibliografisk oversigt på estnisk og russisk ordnet efter emner og forfattere
 17 Thiis-Evensen 1990
 18 Jvf Karling 1939 om forholdet Gotland-Estland

Tak til Anders Andrén og Henrik Klackenberg for synspunkter og til Sanne Houby-Nielsen for sprogranskning.

Henvisninger

- Aasma, K. *Ösels kyrkor. Anteckningar från en resa till Ösel sommaren 1989*. 1989. (stencil)
- Aluve, K. *Kuressaare linnus*. Tallinn 1980. (mange illustrationer og tysk sammenfatning)
- Christiansen, E. *The Northern Crusades. The Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*. New Studies in medieval history. 1980.
- Eriksdotter, G. & Reiser, A. *S:t Michael. A cistercian monastery in Tallin, Estland. A preliminary report from the excavations 1990*. Malmö Museum 1991 (stencil)
- Jakobsson, S. *Esternas uppror 1343*. 1989.
- Johansen, P. *Die Estlandliste des Liber Census Daniae*. 1933.
-Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland. KVHAA Handlingar, del 74. 1951.
- Karling, S. Gotland och Estlands medeltida byggnadskonst. *RIG* 22 årg hf II. 1939.
- Kühnert, E. Das Zisterzienser-Nonnenkloster zu St. Michael. *Beiträge zur Kunde Estlands X:1*. 1924.
- Maiste, J. Här placerade adeln sina änkor och döttrar. *Populär Arkeologi* årg 8, 1990 nr 4. 1990.
- Mäeväli, S. *Tallinner historische Bauten und Kunstwerke*. 1990. (1 udg 1986)
- Naber, J. Tallinna gümnaasiumi asutamine. Kooli asukoht ja hoone-stik. *Tallinna 1. Keskkool 1631-1981*. red Endel Laul. 1981.
- Nõukogude Eesti Arheoloogia Bibliograafiline Nimestik 1940-1985, Kõide I-II*. udg Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Ajaloo Instituut. 1988.
- Schmidt, W. Die Zisterzienser im Baltikums und in Finnland.

- Finska Kyrkohistoriska Samfundets Årsskrift XXIX-XXX, 1939-40.* 1941.
- Sedman, E.-J. Hapsal stads uppkomst och utveckling. *Ronor, Samfundet för Estlandssvensk kultur 1990 nr 2.* 1990.
- Tamm, J. *Restaurations in Old Tallinn.* 1985. (1 udg 1984)
- Thiis-Evensen, Th. Den humanistiska staden. *Sydsvenska Dagbladet 30 maj 1990.*
- Tuulse, A. *Die Burgen in Estland und Lettland.* 1942.
- Försvarskyrkorna i Estland. *Fornvännen årg 40, 1945.* 1945.
 - Monument och konstverk, som förstörts i Estland 1941-1944. *Antikvariska Studier III. KVHAA Handlingar 65.* 1948.
- Üprus, H. Das Wohnhaus in Tallinn vor 1500. *Häuser und Höfe im Ostseegebiet und im Norden vor 1500.* red G Svahnström. Acta Visbyensia V. 1976.
- Valk, H. Hedniskt gravskick ger rikaste fynden. *Populär Arkeologi årg 8, 1990 nr 4.* 1990.
- Zobel, R. *Tallinna keskaegsed kindlustused.* 1980. (mange illustrationer og tysk sammenfatning)

META **MEDELTIDSARKEOLOGISK TIDSKRIFT**

META:s styrelse/huvudredaktion

Peter Carelli
Lars Ersgård
Henrik Klackenborg
Aina Mandahl
Mats Roslund

suppleanter:
Anders Jonasson
Karna Jönsson
Katalin Sabo

META:s omslagsbild: Christina Borstam, Lund,

Meta ges ut som medlemstidning av Medeltidsarkeologiska föreningen. Medlemskap i föreningen erhålles genom att medlemsavgiften (för år 1991 kr 80:-) insättes på postgironummer 45 32 11-5. Manusbidrag till tidsskriften insändes till Medeltidsarkeologiska föreningen, Arkeologiska institutionen, Krafts torg 1, 223 50 Lund.

Tryckt med bidrag från Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet

KF-Sigma tryckeri, TLTH, Lund.
ISSN 0348-7903

INNEHÅLL

REDAKTIONELLT		1
<i>Hans Andersson</i>	Några scener från den historiska arkeologins arenor i USA	3
<i>Anders Andrén</i>	På spaning efter den postprocessuella arkeologin	11
<i>Mats Roslund</i>	Rysk höst - Arkeologi i Leningrad	17
<i>Jes Wienberg</i>	Strejftog i Estland	35